alphonse daudet

soții de artiști

Iubiri de altădată

soții de artiști

LES FEMMES D'ARTISTES
Alphonse Daudet

SOȚII DE ARTIȘTI
Alphonse Daudet
Copyright © 2012 Editura **ALLFA**

Soții de artiști / Daudet Alphonse ; trad.: Geantă Cristina. – București: Editura ALLFA, 2012
ISBN 978-973-724-527-4

Toate drepturile rezervate Editurii **ALLFA**.
Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără permisiunea scrisă a Editurii **ALLFA**.
Drepturile de distribuție în străinătate aparțin în exclusivitate editurii.
All rights reserved. The distribution of this book outside Romania, without the written permission of **ALLFA**, is strictly prohibited.
Copyright © 2012 by **ALLFA**.

Editura **ALLFA**: Bd. Constructorilor nr. 20A, et. 3, sector 6, cod 060512 – București
Tel.: 021 402 26 00
Fax: 021 402 26 10
Distribuție: Tel.: 021 402 26 30; 021 402 26 33
Comenzi: comenzi@all.ro
www.all.ro

Redactare: Liliana Urian
Tehnoredactare: Liviu Stoica
Corectură: Martin Zick
Design copertă: Alexandru Novac

alphonse daudet

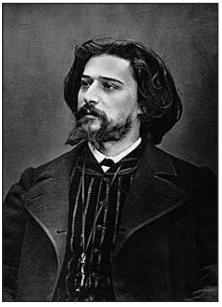

Alphonse Daudet (1840-1897) s-a născut la Nîmes, în Franța. Până în 1856 a studiat la Lyon, apoi s-a stabilit în Ales Gard, în sudul Franței, unde a lucrat ca profesor până în 1857, când a plecat la Paris cu fratele său mai mare, Ernest Daudet, care încerca să-și câștige existența ca jurnalist. În 1858 Alphonse a publicat primul său volum de poezie, *Les Amoureues*. Tot în această perioadă a început colaborarea cu Le Figaro, unde a devenit cunoscut prin piesele de teatru publicate. Până în 1865 a îndeplinit funcția de secretar al Ministrului de Interne, Charles Auguste De Morny. Cu o viață politică activă, a rămas totuși cunoscut publicului prin opere literare ca ***Piciul*** *(Le Petit Chose*, 1869), ***Jack*** (*Jack*, 1876), ***Tartarin din Tarascon*** (*Tartarin de Tarascon*, 1872), urmată de ***Tartarin în Alpi*** (*Tartarin sur les Alpes*, 1885) și ***Port-Tarascon*** (*Port-Tarascon*, 1890), ***Nababul*** (*Le Nababe*, 1877).

alphonse daudet

soții de artiști

Traducere din limba franceză de
Cristina Geantă

EDITURA ALLFA

Prolog

Tolăniți cu trabucul în gură pe un divan încăpător de atelier, doi prieteni – un poet și un pictor – discutau într-o seară, după cină.

Era ora efuziunilor, a confidențelor. Lampa strălucea blând de sub abajur, limitându-și cercul luminos la intimitatea conversației, abia lăsând să se distingă luxul capricios al pereților ampli încărcați cu tablouri, panoplii, tapiserii și terminându-se sus de tot cu niște geamuri prin care albastrul întunecat al cerului pătrundea în voie. Numai un portret de femeie, ușor aplecată înainte, parcă pentru a asculta, ieșea pe jumătate din umbră, tânără, cu ochii inteligenți, cu gura tristă și delicioasă, cu un surâs spiritual care părea să apere șevaletul soțului împotriva nerozilor și-a celor care-ar fi încercat să-l descurajeze. Un scăunel la distanță de foc, doi pantofiori albaștri aruncați pe covor indicau totodată prezența unui copil în casă; și, într-adevăr, dinspre camera alăturată, unde mama și bebelușul tocmai dispăruseră, veneau în valuri râsete catifelate, gângurit de copil, tărăboiul amuzant al unui cuib care adoarme. Toate acestea răspândeau în interiorul artistic un vag parfum de fericire familială la care poetul aspira cu plăcere:

— Bineînțeles, dragul meu, i se adresă el prietenului său, ai avut dreptate. Nu există mai multe moduri de a fi fericit. Asta e fericirea și nimic altceva... Trebuie să-mi găsești o soție.

Pictorul:

— Pe legea mea! Nu, sub nicio formă... Găsește-ți-o singur, dacă ții cu tot dinadinsul. Eu nu mă amestec.

Poetul:

— Dar de ce?

Pictorul:

— Pentru că... pentru că artiștii nu trebuie să se căsătorească.

Poetul:

— Iată cine este mai puternic... Îndrăznești să spui asta aici, iar lampa nu se stinge brusc, pereții nu-ți cad în cap... Închipuie-ți, așadar, bietul de tine, că tocmai mi-ai oferit timp de două ore spectacolul și pofta acestei fericiri pe care mi-o interzici. Să fii oare precum acei bogătași meschini care-și sporesc plăcerea hrănindu-se cu suferințele altora și se simt mai bine în colțul lor încălzit dacă se gândesc că afară plouă și că există niște amărâți acolo fără adăpost?...

Pictorul:

— Ești liber să crezi ce vrei despre mine. Te îndrăgesc prea mult ca să te-ajut să faci o prostie – o prostie ireparabilă.

Poetul:

— Să vedem. Ce s-a întâmplat? Să-nțeleg că nu ești mulțumit?... Și totuși, mi se pare că aici respirăm fericirea la fel de mult ca aerul curat printr-o fereastră de la țară.

Pictorul:

— Ai dreptate. Sunt fericit, complet fericit. Îmi iubesc nevasta din toată inima. Când mă gândesc la copilul meu, râd în sinea mea de plăcere. Căsnicia a fost pentru mine un port pe ape limpezi și sigure, nu unul în care te agăți cu un colac de țărm cu riscul de a rugini acolo pentru totdeauna, ci unul dintre acele golfulețe

albastre unde se repară pânzele și catargele pentru noi excursii spre țări necunoscute. Niciodată n-am lucrat mai bine ca după căsătorie, iar cele mai bune tablouri ale mele datează de atunci.

Poetul:

— Ei bine, atunci!

Pictorul:

— Dragul meu, cu riscul de a-ți părea neghiob, aș spune că privesc fericirea mea ca pe un soi de miracol, ca pe ceva anormal, excepțional. Da, cu cât văd mai bine ce înseamnă căsnicia, cu atât sunt mai înspăimântat de șansa pe care am avut-o. Semăn cu aceia care ignoră pericolul prin care au trecut pe nesimțite și care pălesc după lovitură, uimiți de curajul pe care l-au avut.

Poetul:

— Dar care sunt totuși aceste pericole atât de teribile?

Pictorul:

— Primul, cel mai mare dintre toate, constă în pierderea sau micșorarea talentului. Aceasta contează, cred eu, pentru un artist... Căci ia aminte că acum nu vorbesc despre condițiile obișnuite ale vieții. Recunosc că, în general, căsătoria este un lucru excelent și că cei mai mulți oameni nu încep să conteze decât atunci când familia îi completează sau îi înnobilează. Uneori este chiar o cerință a profesiei. Este de neimaginat un notar holtei. N-ar mai avea aerul acela ferm, impunător... Dar pentru noi toți, pictori, poeți, sculptori, muzicieni, care trăim în afara vieții, preocupați doar s-o studiem, s-o reproducem, menținându-ne mereu oarecum la distanță de ea, ca atunci când te îndepărtezi de un tablou pentru a-l vedea mai bine, spun că mariajul nu poate fi decât o excepție. Acestei ființe nervoase, exigente, impresionabile, acestui

om-copil pe care-l numim artist îi trebuie o femeie specială, aproape de negăsit, iar cel mai sigur este să n-o cauți... Ah! Ce bine înțelesese aceste lucruri marele Delacroix, pe care-l admiri atât de mult! Ce existență frumoasă a avut, limitată la pereții atelierului, dedicată în exclusivitate artei! Mă uitam deunăzi la căsuța lui din Champrosay și la grădinița aceea de paroh, plină de trandafiri, prin care s-a plimbat de unul singur timp de douăzeci de ani! Emană calmul și mărginirea celibatului... Ei bine, închipuiește-ți-l pe Delacroix căsătorit, cap de familie, cu toate preocupările legate de creșterea copiilor, de bani sau sănătate; crezi că opera sa ar mai fi fost aceeași?

Poetul:

— Mi-l dai ca exemplu pe Delacroix, dar eu ți-aș răspunde Victor Hugo... Crezi oare că mariajul l-a stingherit vreun pic, de vreme ce a reușit să scrie atâtea cărți admirabile?

Pictorul:

— Cred, într-adevăr, că mariajul nu l-a stânjenit câtuși de puțin... Dar nu toți soții au înțelepciunea de a ști să se facă iertați, nici un soare imens de glorie pentru a seca lacrimile pe care le provoacă... În orice caz, poate că nu e atât de amuzant să fii nevasta unui om de geniu. Există soții de cantonieri care sunt mult mai fericite.

Poetul:

— Ciudat lucru, totuși, această pledoarie împotriva căsătoriei făcută de un bărbat însurat și fericit că este așa.

Pictorul:

— Îți repet că nu vorbesc despre mine. Opinia mea se bazează pe toate tristețile pe care le-am văzut în altă parte, pe acele neînțelegeri atât de frecvente în căsniciile artiștilor, provocate tocmai de viața noastră ieșită din comun. Uită-te la acest sculptor care, în deplina

maturitate a vârstei și a talentului, s-a expatriat, părăsindu-și nevasta și copiii. Opinia publică l-a condamnat și, desigur, nici eu nu-l voi scuza. Și totuși, cât de bine înțeleg cum a ajuns acolo! Iată un băiat care-și adora arta, dar care avea oroare de societate și de relațiile interumane. Nevasta, deși blândă și inteligentă, în loc să-l îndepărteze de mediile care-i displăceau, l-a condamnat timp de zece ani la tot soiul de obligații mondene. Astfel, îl punea să facă o sumedenie de busturi oficiale, de bonomi respingători cu tichii de catifea, de femei împopoțonate și lipsite de grație, și-l deranja de zece ori pe zi pentru vizite neanunțate, apoi îi pregătea în fiecare seară un costum și o pereche de mănuși deschise la culoare și-l târa din salon în salon... Îmi vei spune că ar fi putut să se revolte, să răspundă tranșant: „Nu!“ Dar nu știi că însuși faptul existenței noastre sedentare ne face mai mult decât pe ceilalți dependenți de cămin? Atmosfera casei ne învăluie și, dacă nu se infiltrează și o fărâmă de ideal în ea, ne împovărează și ne obosește repede. De altfel, artistul își pune în general în opera sa toată forța și energia și, după luptele-i solitare și perseverente, se trezește fără voință în fața lucrurilor mărunte ale vieții. Cu el, tirania feminină se simte în largul ei. Nimeni nu este mai ușor îmblânzit, cucerit. Și totuși, păzea! Nu trebuie să simtă prea tare jugul. Dacă, într-o bună zi, aceste fâșii invizibile în care este învăluit cu perfidie se strâng ceva mai tare, ajungând să-i împiedice efortul artistic, cu o singură sforțare le va smulge pe toate și, sfidându-și propria-i slăbiciune, se va salva ca și sculptorul nostru dincolo de munți.

Nevasta acestui sculptor a fost marcată de plecarea lui. Nefericita încă se mai întreabă: „Ce i-am făcut?“ Nimic. Nu-l înțelesese... Căci nu este de ajuns să fii bună

și inteligentă pentru a fi adevărata tovarășă a unui artist. Trebuie să ai pe deasupra un tact infinit, o abnegație surâzătoare, dar este un miracol să găsești toate acestea la o femeie tânără, ignorantă și curioasă în legătură cu viața... Este drăguță, s-a căsătorit cu un bărbat cunoscut, primit peste tot. Și ce-i mai place să se afișeze când și când la brațul lui! Nu este oare natural? Soțul, dimpotrivă, tot mai sălbatic de când a început să lucreze mai bine, părându-i-se timpul scurt, îndeletnicirea dificilă, refuză să se expună. Iată-i pe amândoi nefericiți și, fie că bărbatul cedează, fie că rezistă, viața lui este de acum deranjată din făgașul ei normal, din tihna ei... Ah! Ce de cupluri dezbinate am cunoscut, în care femeia era atât călău, cât și victimă, mai mult călău decât victimă, și aproape întotdeauna fără să-și dea seama! Iată, cu o seară în urmă, mă aflam în vizită la muzicianul Dargenty. Mai erau câteva persoane. Îl rugăm să ne cânte la pian. Nici nu începe bine una din acele simpatice mazurci cu ritm polonez care fac din el moștenitorul lui Chopin, că nevastă-sa începe să pălăvrăgească, mai întâi încet, apoi ceva mai tare. Treptat, conversația se încinge. După câteva clipe, rămăsesem singurul care asculta. Atunci, a închis pianul și mi-a spus zâmbind, cu un aer dezolat: „Întotdeauna e așa aici... soției mele nu-i place muzica.“ Ai auzit ceva mai îngrozitor? Să te căsătorești cu o femeie căreia nu-i place arta ta... Haide, ascultă-mă pe mine, dragul meu, nu te însura. Ești singur, ești liber. Păstrează-ți cu sfințenie singurătatea și libertatea.

Poetul:

— Zău așa! Ce detașat vorbești tu despre singurătate. De îndată ce voi pleca, dacă-ți vin idei de lucru, le vei urma liniștit în apropierea focului tău mocnit, fără să simți că ești înconjurat de această atmosferă de izolare

atât de amplă, atât de vidă, încât inspirația se împrăștie în ea, se evaporă... Și apoi, să fii singur în orele de lucru mai treacă-meargă; dar există momente de plictiseală, de descurajare, în care te îndoiești de tine, de arta ta. Atunci mai ales trebuie să fii fericit că găsești acolo, întotdeauna dispusă și fidelă, o inimă iubitoare căreia poți să-i împărtășești amărăciunea ta, fară să te temi că vei tulbura o încredere și-un entuziasm inalterabile... Și copilul... Acest surâs de bebeluș, care înflorește întotdeauna și fără un motiv anume, nu este oare cel mai mare prilej de întinerire morală pe care l-ai putea avea? Ah! M-am gândit adeseori la asta. Pentru noi, ceilalți artiști, vanitoși precum toți cei care trăiesc din succes, din această stimă aparentă, capricioasă și nesigură, pe care o numim *faimă*; pentru noi ceilalți mai ales, copiii sunt indispensabili. Numai ei ne pot consola la gândul că vom îmbătrâni...Tot ceea ce pierdem noi este câștigat de copilul nostru. În legătură cu succesul pe care nu l-am avut, ne spunem „Îl va avea el“ și, pe măsură ce ne cade părul, avem plăcerea de a-l vedea crescând iarăși, ondulat, auriu, plin de viață, pe un căpșor blond din apropierea noastră.

Pictorul:

— Ah! Poete, poete... te-ai gândit vreodată și la dumicații ce trebuie puși în vârful unei pene sau al unui penel pentru a hrăni o droaie de copii?...

Poetul:

— În fine, îți bați gura de pomană, artistul e făcut să trăiască în familie, iar acest lucru e cu atât mai adevărat, cu cât aceia dintre noi care nu se căsătoresc se întovărășesc în relații de convenienţă, precum călătorii care, plictisiți să tot stea fără adăpost, se instalează în cele din urmă într-o cameră de hotel și-și petrec întreaga viață

sub banala etichetă a firmei: *Camere de închiriat pe lună sau cu ziua.*

Pictorul:

— Și aceia se înșală amarnic. Acceptă toate necazurile căsniciei și nu vor cunoaște niciodată bucuriile ei.

Poetul:

— Recunoști așadar că există unele bucurii?...

Aici pictorul, în loc de răspuns, se ridică, se duse să caute printre desene, printre schițe, un manuscris foarte mototolit și, reîntorcându-se la tovarășul său, rosti:

— Am putea, spuse el, să discutăm foarte mult timp fără să ne convingem unul pe altul... Dar fiindcă, în ciuda observațiilor mele, ești hotărât să încerci experiența căsătoriei, iată o mică operă pe care te rog s-o citești. Este scrisă – ia aminte – de un bărbat căsătorit, foarte îndrăgostit de soția sa, foarte fericit în căminul său, un tip indiscret care, petrecându-și viața printre artiști, s-a amuzat să schițeze unele dintre aceste căsnicii despre care ți-am vorbit până acum. Totul este adevărat, de la primul până la ultimul rând al acestei cărți, atât de adevărat, încât autorul n-a vrut niciodată s-o tipărească. Citește-o, iar după ce ai isprăvit de citit, vino să mă cauți. Cred că-ți vei fi schimbat punctul de vedere.

Poetul a luat caietul și l-a dus acasă; dar nu a avut grija cuvenită, căci am putut să desprind câteva file din această cărticică, pe care le pun fără menajamente la dispoziția publicului.

*****

I
Doamna Heurtebise

Fără îndoială, nu era făcută să fie soția unui artist, mai ales a acestui băiat teribil, pătimaș, tumultos, exuberant, care trecea prin viață cu nasul pe sus, cu mustața răsucită, purtându-și cu îndrăzneală, ca o sfidare la adresa tuturor convențiilor prostești și a prejudecăților burgheze, numele său bizar și elegant de Heurtebise. Cum anume, prin ce miracol, această femeiușcă, crescută într-un butic de bijutier, îndărătul rândurilor de lanțuri de ceas, de verigi înșirate, găsise maniera de a-l seduce pe poet?

Imaginează-ți nurii unei femei de tejghea, trăsăturile indecise, ochii reci mereu surâzători, o fizionomie complezentă și placidă, fără o eleganță veritabilă, dar cu o anumită aplecare spre ceea ce este strălucitor, lucios la modul grosolan, pe care o dobândise fără îndoială în prăvălia tatălui său, și care o făcea să caute nodurile de satin asortat, centurile, cataramele; pe lângă aceasta, părul aranjat la coafor, bine uns cu briantină, peste o frunte micuță, încăpățânată și îngustă, unde absența ridurilor marca mai puțin tinerețea, cât o absență totală a ideilor. Așa cum era, Heurtebise o iubea, a cerut-o și, pentru că avea și ceva avere, nu i-a luat prea mult s-o cucerească.

Ei îi plăcea în această căsnicie faptul de a fi căsătorită cu un autor, cu un bărbat cunoscut care i-ar fi dat

bilete la spectacol atâtea câte și-ar fi dorit. Cât despre el, cred că, în definitiv, această falsă eleganță de prăvălie, aceste mofturi pretențioase, buzele țuguiate, degetul mic ridicat, îi luaseră ochii precum ultimul răcnet al distincției pariziene, căci el se născuse țăran și, în fond, în ciuda spiritului său, avea să rămână astfel mereu.

Tentat de fericirea calmă, de această viață de familie de care fusese privat de atâta timp, Heurtebise își petrecu doi ani departe de prietenii săi, retrăgându-se la țară, prin vreun colțișor de periferie, mereu aproape de acest mare Paris, care îl tulbura și a cărui atmosferă atenuată o căuta, ca acei bolnavi cărora li se recomandă aerul mării, dar, prea delicați pentru a-l suporta, vin să-l respire la câteva leghe distanță. Din când în când, numele său apărea în vreun ziar, în vreo revistă, în subsolul vreunui articol; dar deja nu mai regăseam acea prospețime a stilului, acea expresivitate vehementă cu care fuseserăm obișnuiți. Ne gândeam: „Este prea fericit... fericirea îl strică."

Apoi, într-o bună zi, s-a întors printre noi și am văzut bine că nu era fericit. Mina sa palidă, trăsăturile schimonosite, contractate de o agasare perpetuă, violența manierelor, care degenera în criză nervoasă, sunetul spart al râsului său odinioară frumos și sonor alcătuiau un cu totul alt om. Prea mândru să admită că dăduse greș, nu se plângea, dar vechii tovarăși, cărora le deschisese din nou ușa, s-au convins repede că făcuse cel mai prost mariaj și că viața sa ieșise de acum de pe făgașul ei normal. Dimpotrivă, doamna Heurtebise ne apărea, după doi ani de căsnicie, la fel cum o văzuserăm la altar, în ziua căsătoriei. Același surâs fandosit și calm, același aer de negustorească gătită; doar aplombul se adăugase

între timp. Acum vorbea. În discuțiile artistice în care Heurtebise se lansa pătimaș, cu judecăți absolute, cu un dispreț brutal sau cu un entuziasm orbesc, vocea mieroasă și falsă a nevestei sale intervenea imediat ca să-l întrerupă, obligându-l să asculte niscaiva raționamente inutile, vreo reflecție prostească, mereu în afara subiectului. El, jenat, stânjenit, ne arunca o privire care cerea îngăduință și-ncerca să reia conversația întreruptă. Apoi, în fața dezacordului intim și persistent, a neghiobiei acestui creieraș de puișor, umflat și vid ca o gogoașă, el tăcea resemnat, lăsând-o să-și atingă țelul. Dar mutismul acesta o scotea din sărite pe doamnă, îi părea mai injurios, mai demn de dispreț decât orice altceva. Vocea ei stridentă dar agreabilă devenea țipătoare, urca, înțepa, ca bâzâitul iritant al unei muște, până când soțul, furios, răbufnea la rându-i, brutal și terifiant.

Din aceste certuri neîncetate, care se terminau cu lacrimi, ea ieșea întărită și mai proaspătă, precum o peluză după stropire; el, de fiecare dată înfrânt, febril, incapabil să mai lucreze. Puțin câte puțin, chiar și violența îi slăbi în intensitate. Într-o seară în care asistasem la una din aceste scene penibile, pe când doamna Heurtebise se ridica triumfătoare de la masă, văzui pe fața soțului ei, rămasă plecată în timpul certei și pe care în sfârșit o ridica, expresia unui dispreț, a unei furii pe care cuvintele n-o mai puteau descrie. Pe când femeiușca părăsea încăperea închizând ușa cu un pocnet scurt, el, roșu la față, cu ochii în lacrimi, cu gura contorsionată de un surâs ironic și dezolant, făcu în urma ei, precum un strengar în spatele profesorului său, o grimasă cumplită de furie și de durere. Peste câteva clipe, îl auzii murmurând cu o voce gâtuită de emoție:

— Ah! Dacă n-ar fi fost copilul ăsta, aș fi luat-o de mult la sănătoasa!

Căci aveau un copil, un micuț superb și neîngrijit, care se târa prin toate ungherele, se juca cu câinii mai mari decât el, cu păianjenii din grădină, și făcea prăjiturele din pământ. Mama nu-l privea decât pentru a constata că e „dezgustător“ și pentru a regreta că nu l-a dat la doică. Păstrase într-adevăr tradițiile de mic-burgheză de tejghea, iar interiorul lor dezordonat, pe unde-și plimba încă de dimineață rochiile împodobite și coafurile impresionante, îi amintea de vechile încăperi din spatele prăvăliei, atât de dragi inimii ei, acele camere negre de murdărie și lipsite de aer, prin care treci repede în pânzele vieții de comerț pentru a mânca în grabă o gustare prost făcută, pe o masă neacoperită, cu urechea tot timpul la pândă înspre soneria de la ușă. Într-o lume ca aceea nu contează decât strada, strada pe care trec cumpărătorii, vagabonzii, și acea afluență de oameni în vacanță care-n fiecare duminică umplu trotuarul și șoseaua. Și cât de tare se plictisea, nefericita, la țară; cum regreta Parisul ei! Heurtebise, dimpotrivă, avea nevoie de câmpie pentru sănătatea spiritului. Parisul îl zăpăcea ca pe un provincial în vizită. Femeia nu înțelegea asta și se plângea foarte mult de exilul lor. Ca să se mai destindă, invita vechi prieteni. Atunci, dacă soțul nu se afla acolo, se amuzau răsfoindu-i hârtiile, notițele, operele în lucru.

— Ia te uită, draga mea, ce caraghios este... Se închide ca să scrie asemenea lucruri. Se plimbă, vorbește de unul singur... Eu una nu înțeleg nimic din ceea ce scrie.

Și urmau regrete fără sfârșit, reîntoarceri în trecut.

— Ah! De-aș fi știut... Când mă gândesc că aș fi putut să mă mărit cu Aubertot și Fajon, negustorii de pânzeturi...

Întotdeauna îi cita pe cei doi asociați împreună, ca și când ar fi trebuit să se mărite cu firma. Nici măcar în prezența soțului nu se jena. Îl deranja, îl împiedica să lucreze, instalând chiar în camera în care scria taifasul prostesc al unor femei leneșe care vorbeau tare, cu un dispreț profund față de meseria aceasta de scriitor care nu este rentabilă și-n care orele cele mai trudnice seamănă mereu cu o trândăvie capricioasă.

Din când în când, Heurtebise încerca să scape de această existență care i se părea cu fiecare zi mai sinistră. Fugea repede la Paris, închiria o cămăruță la hotel, voia să-și închipuie că e holtei; dar, dintr-odată, se gândea la fiul său și, cu o poftă nebună să-l îmbrățișeze, se întorcea în aceeași seară la țară. În situații ca aceasta, pentru a evita scena reîntoarcerii, venea împreună cu un prieten și-l ținea acolo cât putea de mult. Cum nu mai era singur în prezența nevestei sale, inteligența sa sclipitoare se trezea, iar proiectele de lucru întrerupte, încet-încet, unul după altul, îi mergeau iarăși la inimă. Dar ce suferință atunci când plecam! Ar fi vrut să-și rețină oaspeții, se agăța de ei cu toată puterea supărării sale. Cu câtă tristețe ne însoțea la stația micului omnibuz de periferie care ne ducea înapoi la Paris! Și cum, odată plecați, se întorcea lent pe drumul prăfuit, cu spatele încovoiat și brațele inerte, ascultând sunetul roților care se îndepărtau!

Așa se face că viața în doi devenise insuportabilă. Ca s-o evite, luă decizia de a avea mereu casa plină. Cu inima sa blândă și săritoare, cu plictiseala și nepăsarea

sa, se înconjură în scurt timp de toți muritorii de foame din literatură. O grămadă de valeți ai literelor, trândavi, lunatici, vizionari, se instalară în casa lui mai bine decât el însuși; și, cum femeia era foarte neghioabă, incapabilă să judece, îi găsea șarmanți, superiori soțului ei fiindcă strigau mai tare. Viața se scurgea în discuții inutile. Era un vacarm de cuvinte goale, de tras cu tunul în vrăbii, iar bietul Heurtebise, imobil și mut în mijlocul acestui întreg balamuc, se mulțumea să surâdă ridicând din umeri. Totuși, uneori, când, la sfârșitul unei mese interminabile, convivii săi, cu coatele pe fața de masă, începeau, în jurul sticlei cu rachiu, una din acele tirade de cuvinte asfixiante ca fumul pipelor, era cuprins de un dezgust imens și, neavând tăria de a-i izgoni pe toți acești nefericiți, pleca el însuși și nu mai venea înapoi o săptămână.

— Casa mea e plină de imbecili, îmi spuse el într-o zi. Nu îndrăznesc să mă mai întorc.

Cu acest mod de viață, nu mai scria. Numele său devenise rar, iar norocul, risipit din cauza acestei nevoi permanente de a avea oaspeți în casă, se pierdea în mâinile întinse din jurul său.

De mult nu ne mai văzuserăm până când, într-o dimineață, am primit un crâmpei din prețioasa și gingașa lui scriitură, altădată atât de fermă, acum ezitantă și șovăielnică.

„Suntem în Paris. Vino să mă vezi. Mă plictisesc."

L-am găsit alături de nevastă, copil și câini, într-un mic apartament lugubru din Batignolles. Dezordinea, care nu mai avea spațiu să se desfășoare, părea și mai înfiorătoare decât la țară. Pe când copiii și câinii se perindau prin niște camere mari cât pătrățelele tablei de șah,

Heurtebise, bolnav, stătea culcat, cu ochii pironiți în perete, într-o stare de prostrație completă. Femeia, la fel de gătită, la fel de placidă, abia îl privea.

— Nu știu ce are, îmi spuse ea cu un gest de nepăsare.

El, văzându-mă, regăsi un moment de veselie, un minut în care râse zdravăn, dar apoi începu să se sufoce. Deoarece păstraseră la Paris deprinderile de la periferie, la ora prânzului sosi în această gospodărie bulversată de lipsa banilor, de boală, un parazit, un omuleț chel cu hainele ponosite, țeapăn, arțăgos, căruia i se spunea în casă „omul care l-a citit pe Proudhon". Așa se face că Heurtebise, care fără îndoială nu-i știuse niciodată numele, îl prezentase astfel tuturor. Când îl întrebai „Cine e ăsta?", el răspundea cu convingere: „Oh! Un băiat foarte inteligent, care l-a studiat în profunzime pe Proudhon." Nu părea deloc așa, de altfel, căci acest spirit profund nu se manifesta niciodată decât la masă, pentru a se plânge de o friptură prost coaptă sau de un sos nereușit. În dimineața aceea, omul care-l citise pe Proudhon califică prânzul ca detestabil, lucru care nu-l împiedică totuși să devoreze singur jumătate din el.

Ce lung și sinistru mi s-a părut acest prânz la căpătâiul bolnavului! Femeia trăncănea ca întotdeauna, dându-i câte-o palmă copilului când și când, aruncând un os câinilor, un surâs filosofului. Heurtebise nu se întoarse niciodată spre noi și cu toate acestea nu dormea. Nu știu nici măcar dacă gândea... Scump și curajos băiat! În aceste lupte meschine și continue, resortul naturii sale viguroase se stricase, iar el începuse deja să se stingă. Această agonie silențioasă, care era mai degrabă o renunțare la viață, dură câteva luni; apoi

doamna Heurtebise se trezi văduvă. Atunci, de vreme ce lacrimile nu-i întunecaseră ochii limpezi, iar ea avea avea aceeași grijă de pletele întinse, mai mult, pentru că Aubertot și Fajon erau încă disponibili, se mărită cu Aubertot și Fajon. Probabil cu Aubertot, probabil cu Fajon, probabil cu amândoi. În orice caz, putu să-și reia viața pentru care fusese făcută, flecăreala facilă și eternul surâs al vânzătoarelor de prăvălie.

*****

II
Crezul iubirii

Întotdeauna visase la asta, să fie soție de poet!... Însă, în locul existenței romanești și febrile după care tânjea, destinul implacabil îi aranjă o mică fericire calmă, măritând-o cu un rentier bogat din Auteuil, amabil și blajin, cam prea în vârstă pentru ea și care nu avea decât o singură pasiune complet inofensivă și reconfortantă – horticultura. Acest om cumsecade își petrecea timpul cu foarfecele de grădină în mână, îngrijind, tunzând o admirabilă colecție de trandafiri, încălzind sera, stropind rondurile de flori; și, pe legea mea! veți fi de acord că, pentru o biată inimă însetată de ideal, aceea era o sursă insuficientă. Și totuși, timp de zece ani, viața ei se menținu dreaptă și uniformă precum aleile acoperite fin cu nisip din grădina soțului său, iar ea o urmă în mod prudent, ascultând cu o tristețe resemnată sunetul agasant și sec al foarfecelor mereu în mișcare, ori ploaia monotonă, infinită, ce cădea din ciururile stropitorilor peste plantele stufoase. Acest horticultor înrăit avea pentru soția lui aceeași grijă meticuloasă ca și pentru flori. Măsura frigul și căldura din salonul încărcat de buchete, se temea pentru ea de înghețul din aprilie sau de căldura din martie; și, așa cum plantele de ghiveci sunt scoase afară sau sunt aduse înăuntru la anumite

intervale de timp, o făcea să trăiască metodic, cu ochii fixați pe barometru și pe variațiile lunii.

Ea rămase așa mult timp, prinsă în perimetrul grădinii conjugale, inocentă ca o clematită, dar tânjind după alte grădini mai puțin regulate, mai puțin burgheze, unde trandafirii creșteau în voie, unde buruienile erau mai înalte decât copacii și încărcate de flori fantastice, necunoscute, libere sub un soare mai cald. Dar asemenea grădini nu se întâlnesc decât în cărțile poeților; prin urmare, citea numeroase versuri pe ascuns, ferindu-se de pepinieristul care nu știa, de fapt, alte poezii decât distihurile de almanah:

De Saint-Médard de va ploua,
Patruzeci de zile de ploi vor urma.

Fără o anumită selecție, cu lăcomie, nefericita devora cele mai proaste poeme, numai să găsească în ele rime pentru „iubire“ și „pasiune“; apoi, după ce închidea cartea, petrecea ore-n șir visând, suspinând: „Iată ce soț mi-ar fi trebuit!“

Totul ar fi rămas probabil la stadiul vag al aspirațiilor, dacă în acest moment teribil al vârstei de treizeci de ani, care este vârsta decisivă pentru virtutea feminină, așa cum amiaza este ora decisivă pentru frumusețea zilei, irezistibilul Amaury nu i-ar fi ieșit în cale; Amaury era un poet de salon, unul dintre acei exaltați în costum negru cu mănuși gri-perlă care vin între orele zece și douăsprezece ale nopții să povestească lumii extazele lor de dragoste, disperările și bețiile lor, rezemați melancolic de șemineuri, sub licărirea lustrelor, în timp ce femeile în ținută de bal ascultă, aranjate în cerc, dindărătul evantaielor.

Acesta poate fi luat drept un ideal al genului: cap de cizmar fatal, cu ochii adânciți în orbite, cu tenul palid, coafat după moda rusească, și cu părul uns din belșug cu pomadă ungurească. Este unul dintre acei disperați ai vieții adorați de doamne, îmbrăcați mereu după ultimul răcnet, un liric potolit, la care dezordinea inspirației se ghicește numai după nodul un pic cam lărguț al cravatei, legat neglijent. În plus, trebuie văzut ce succes are atunci când, cu vocea-i stridentă, debitează o tiradă din poemul său, *Crezul iubirii*, tocmai pe aceea care se termină cu acest vers surprinzător:

Eu cred în iubire așa cum cred în Dumnezeu!

Remarcați că-l suspectez pe acest farsor că-i păsa de Dumnezeu la fel de puțin ca de orice altceva; dar femeile nu-l priveau atât de atent. Ele se prindeau ușor în lipiciul cuvintelor și, de fiecare dată când Amaury își recita *Crezul iubirii*, puteți să fiți siguri că de jur-împrejurul salonului se deschideau rânduri de guriță roșiatice, întinzându-se spre această momeală facilă a sentimentului. Gândiți-vă așadar! Un poet cu mustăți atât de frumoase și care crede în dragoste așa cum crede în Dumnezeu...

Soția pepinieristului nu i-a rezistat. După trei ședințe a fost cucerită. Numai că, întrucât exista în străfundul acestei naturi elegiace un dram de onestitate și de mândrie, n-a vrut să facă o greșeală meschină. De altfel, în *Crezul* său, poetul însuși declara că nu înțelege decât un fel de adulter, acela în care mergi cu capul sus, ca o sfidare la adresa legii și a societății. Luând așadar *Crezul iubirii* drept ghid, tânăra femeie a evadat brusc din grădina Auteuil și a venit să se arunce în brațele poetului ei.

— Nu mai pot trăi cu omul acesta! Ia-mă cu tine.

În astfel de situații, soțul se numește întotdeauna *omul acesta*, chiar și-atunci când este pepinierist.

Amaury a fost stupefiat pe moment. Cum Dumnezeu să creadă că o mămică de treizeci de ani va lua în serios un poem de dragoste și-l va urma literă cu literă? Cu toate acestea, a făcut haz de necaz și, cum în grădinița din Auteuil, atât de bine adăpostită, femeia se conservase proaspătă și frumoasă, a luat-o fără să crâcnească. În primele zile, totul a fost încântător. Se temeau să nu fie urmăriți de soț. A trebuit să se ascundă sub nume fictive, să schimbe hotelurile, să locuiască în cartiere neobișnuite, prin suburbiile Parisului, pe drumurile de centură. Seara ieșeau pe furiș, făceau promenade sentimentale de-a lungul fortificațiilor. O, putere a romanescului! Cu cât ea se temea mai mult, cu cât avea nevoie de mai multe măsuri de precauție, de storuri, de voalete coborâte pe ochi, cu atât poetul îi părea mai mare. Noaptea deschideau mica fereastră a camerei lor și, privind stelele care urcau pe deasupra fanalelor căii ferate învecinate, îl implora să-și spună tirada în repetate rânduri:

— Eu cred în iubire așa cum cred în Dumnezeu.

Și era încântător!...

Din nefericire, nu ținu mult. Soțul îi lăsă foarte liniștiți. Ce vreți? Omul era filosof. Odată plecată nevasta, închisese din nou ușa verde a oazei sale și se apucase liniștit să-și îngrijească trandafirii, gândindu-se bucuros că aceia, cel puțin, înfipți în pământ cu rădăcinile lor lungi, nu puteau să-l părăsească. Liniștiți, amorezii noștri se întoarseră la Paris și, dintr-odată, tinerei femei i se păru că poetul ei se schimbase. Fuga, teama de a nu fi surprinși, alertele perpetue, toate acele lucruri care-i alimentau pasiunea dispărură, începu să înțeleagă, să

vadă limpede. De altfel, în fiecare moment, în aranjarea micii lor gospodării și a celor o mie de detalii burgheze ale vieții de zi cu zi, omul cu care trăia se făcea mai bine cunoscut.

Puținele sentimente de generozitate, eroism sau delicatețe pe care le avea le dilua în versurile sale, fără să mai păstreze nimic pentru uzul său personal. Era meschin, egoist, mai ales foarte avar, ceea ce iubirea nu poate ierta. Pe urmă, își tăiase mustățile și nu-i stătea deloc bine. Cât de diferit era de acel frumos tenebros, cu buclele sale îngrijite, care-i apăruse într-o seară recitându-și crezul între două candelabre! Acum, în retragerea forțată pe care o îndura din cauza ei, se lăsase pradă tuturor maniilor sale, dintre care cea mai mare era aceea de a se crede bolnav. Și, într-adevăr, dacă faci pe tuberculosul, ajungi să crezi că suferi de această boală. Poetul Amaury bea mult ceai, se înfășura în hârtie Fayard și avea pe șemineu o mulțime de fiole și prafuri. O bună bucată de timp, micuța femeie își luase în serios rolul de soră medicală. Devotamentul îi atribuia cel puțin o scuză pentru greșeala sa, un sens vieții. Dar se plictisi repede. Fără voia ei, în camera înăbușitoare în care poetul se înfofolea în flanelă, se gândea la grădinița ei parfumată, iar bunul pepinierist, văzut de la distanță, înconjurat de pomii și plăntuțele sale, îi apărea simplu, emoționant, dezinteresat, pe când celălalt era exigent și egoist...

După o lună, își iubea soțul, dar îl iubea cu toată sinceritatea, nu cu o afecțiune născută din obișnuință, ci cu o dragoste autentică. Într-o zi, îi scrise o scrisoare lungă, pasionantă și plină de regrete! El nu răspunse. Probabil că se gândea că nu fusese suficient de pedepsită. Atunci îi trimise scrisori peste scrisori, se umili, îl imploră s-o

lase să se întoarcă, spunând că ar prefera să moară decât să continue să trăiască alături de omul acesta. Acum era rândul amantului să fie numit „omul acesta." Foarte ciudat era însă faptul că se ascundea de el ca să poată scrie; căci îl credea încă amorezat și, pe când îi cerea iertare soțului, se temea de exaltarea amantului.

„Nu mă va lăsa niciodată să plec", își spunea ea.

Astfel că, după ce obținu, datorită rugăminților sale, iertarea, iar pepinieristul – nu v-am spus că era filosof – consimți să o reprimească acasă, reîntoarcerea la căminul conjugal avu toate meandrele misterioase și dramatice ale unei escapade. Mai exact, fugi cu soțul ei. Aceasta a fost ultima ei plăcere culpabilă. Într-o seară în care poetul, plictisit de viața în doi și foarte mândru de mustățile lui răsucite, plecase în lume să-și recite *Crezul iubirii*, ea sări într-o trăsură de la colțul străzii în care o aștepta soțul ei, și reuși astfel să se întoarcă la grădinița din Auteuil, lecuită pe viață de ambiția de a fi soție de poet... Adevărul este că individul acela numai poet nu era!

*****

III
Trastevereza

Piesa tocmai se terminase. Pe când mulțimea, cu diversele ei impresii, se grăbea să iasă afară, fremătând sub luminile aprinse, pe marele peron al teatrului, câțiva prieteni, printre care mă număram și eu, îl așteptau pe poet la ușa artiștilor ca să-l felicite. Cu toate acestea, opera sa nu avusese un succes fulminant. Prea puternică pentru imaginația timidă și banală a publicului de astăzi, depășea cadrul scenei, această limită a convențiilor și-a libertăților permise. Critica pedantă spusese „Acesta nu este teatru!...“, iar zurbagiii de bulevard se răzbunau pe emoția pe care tocmai le-o dăduseră aceste versuri magnifice, repetând întruna: „Nu-și merită banii!...“ În ceea ce ne privește, noi am fost mândri de prietenul nostru care îndrăznise să facă să răsune, să vibreze frumoasele sale rime de aur, tot roiul stupului său în jurul soarelui artificial și ucigător al lustrei, și să prezinte personaje în mărime naturală, fără să fie stânjenit de optica teatrului modern, de lornietele înceţoşate sau de vederea slabă a ochilor.

Printre mașiniști, pompieri și figuranți înfășurați în pelerine, poetul se apropie de noi, cu silueta sa înaltă și încovoiată, cu gulerul ridicat cu înfrigurare peste barba subțire și părul lung deja cărunt. Avea un aer trist. Aplauzele galeriei plătite și ale literaților, retrași

într-un colț al sălii, îi prevesteau un număr foarte scurt de reprezentații, spectatori aleși și rari și afișe ridicate în grabă, fără să lase timp pentru ca numele lui să se impună. Când ai lucrat vreme de douăzeci de ani, când te afli în deplina maturitate a talentului și a vârstei, această rezistență a publicului de a te înțelege are în sine ceva obositor și descurajant. Ajungi să-ți spui: „Poate că au dreptate.“ Te temi, nu mai știi ce să spui... Aclamațiile noastre, strângerile de mână entuziaste îl mai întăriră puțin. „Într-adevăr, credeți? A ieșit bine piesa?... Adevărul este că am făcut tot ce mi-a stat în putință.“ Iar mâinile sale febrile se agățau de ale noastre cu neliniște; ochii săi înlăcrimați căutau o privire sinceră și liniștitoare. Era angoasa stăruitoare a bolnavului care-l întreabă pe doctor: „Nu-i așa că n-o să mor?“ Nu, poetule, n-o să mori. Operetele și feeriile care s-au bucurat de sute de reprezentații, de mii de spectatori, vor fi de mult uitate, dispărând cu ultimul lor afiș, pe când opera ta va rămâne mereu tânără și proaspătă...

Pe când stăteam pe trotuarul pustiu pentru a-l încuraja și remonta, în mijlocul nostru izbucni o voce de contralto, trivializată de accentul italian.

— Hei, artistule, destul *pouégie*... Să mergem să mâncăm *estoufato*!...

În același timp, o femeie solidă, cu o pălărie cu boruri mari și un șal din tartan cu carouri roșii, se apropie și-l luă de braț pe prietenul nostru cu o mișcare atât de brutală, atât de despotică, încât fizionomia și atitudinea lui fură degrabă stânjenite.

— Soția mea, ne-o prezentă el; apoi, întorcându-se spre ea cu un surâs șovăitor: Ce-ar fi să-i ducem să vadă cum prepari tu *estoufato*?

Măgulită în amorul ei propriu de bucătăreasă destoinică, italianca încuviință destul de amabil să ne primească, și iată-ne pe toți cinci sau șase plecând împreună cu ei să mâncăm carne de vită înăbușită pe înălțimile Montmartre, unde locuiau.

Recunosc că-mi doream oarecum să cunosc căminul acestui artist. De când se însurase, prietenul nostru trăia foarte retras, aproape tot timpul la țară; dar ceea ce știam despre viața lui îmi suscita curiozitatea. În urmă cu cincisprezece ani, în toată fervoarea imaginației sale romantice, întâlnise prin suburbiile Romei o fată superbă, de care se îndrăgostise până peste cap. Maria Assunta locuia împreună cu tatăl ei și cu o droaie de frați și surori într-una din acele căsuțe din Trastevere, cu temeliile în apele Tibrului și o bătrână navă de pescuit la baza zidurilor. Într-o zi, o zări pe această frumoasă italiancă umblând desculță prin nisip, cu fusta ei roșie plisată, cu mânecile de pânză cafenie suflecate până la umeri, scoțând anghile cu un fileu mare îmbibat cu apă. Solzii strălucind prin ochiurile pline de apă, fluviul auriu, fusta stacojie, acei frumoși ochi negri, profunzi, gânditori, întunecați parcă în reveria lor de razele de soare înconjurătoare, îl frapară pe artist, poate că într-o manieră oarecum vulgară, precum hârtia imprimată a unei romanțe în vitrina unui vânzător de muzică. Întâmplător fata avea inima liberă, căci nu iubise până atunci decât un motan șiret și roșcovan, mare pescar de anghile și el, căruia i se zbârlea blana când se apropia de stăpână.

Animale și oameni, amorezul nostru reuși să îmblânzească toată această lume, se căsători la Sfânta Maria din Trastevere și o aduse cu el în Franța pe frumoasa Assunta, împreună cu al său *gatto*...

Ah! *Povero*, ar fi trebuit să mai aducă de acolo și o rază de soare, o bucată din cerul albastru, excentricitatea costumului, trestiile Tibrului și marile plase de pescuit rotitoare de sub *Ponte Rotto*, întreg tabloul. Atunci n-ar mai fi avut cruda deziluzie pe care o trăi când, după ce se instalaseră într-un apartament modest de la etajul al patrulea, pe înălțimile din Montmartre, o zări pe frumoasa lui Trastevereza împopoțonată cu o crinolină, cu o rochie cu volănașe și o pălărie pariziană care, mereu în dezechilibru peste cosițele ei grele, lua o atitudine de independență totală. În răceala și limpezimea teribilă a cerului parizian, nefericitul își dădu seama că soția lui era proastă, fatalmente proastă. Acei frumoși ochi negri, pierduți în reverii infinite, nu rulau nicio idee în undele lor catifelate. Străluceau precum ai unui animal care digeră calm, sau cu câte un reflex înviorător al zilei, nimic mai mult. Înfățișându-se astfel, femeia părea grosolană, rustică, obișnuită să conducă cu un simplu gest al mâinii întreaga lume micuță din cabana sa, cea mai mică împotrivire provocându-i accese de furie îngrozitoare.

Cine ar fi zis că această gură frumoasă, contractată de tăcere în forma cea mai pură a chipurilor antice, se deschidea subit ca să arunce cuvinte injurioase în valuri grăbite, tumultoase?... Fără să se respecte nici pe sine, nici pe el, cu voce tare, în stradă, la scenă deschisă, căuta motive de ceartă, făcându-i scene de gelozie înspăimântătoare. Ca să închei, era lipsită de orice simțământ artistic, complet ignorantă față de profesia și limba soțului ei, față de uzanțe, față de orice. Deoarece bruma de franceză pe care-o învățase n-o făcuse decât să uite italiana, ajunsese să-și compună un soi de jargon, cu cuvinte jumătate dintr-o limbă și jumătate din cealaltă,

cu un efect cât se poate de comic. Pe scurt, această poveste de iubire, începută ca un poem de Lamartine, avea să se termine ca un roman de Champfleury... După ce încercase îndelung să-și civilizeze sălbăticiunea, poetul își dădu seama că trebuie să se dea bătut. Prea onest ca s-o abandoneze, poate încă îndrăgostit, se hotărî să se izoleze, să nu mai vadă pe nimeni, să lucreze din greu. Puținele persoane apropiate pe care le mai primea la el se simțeau stânjenite și nu mai veneau. Așa se face că, de cincisprezece ani, trăia izolat în gospodăria lui ca într-o colibă de leproși...

Tot gândindu-mă la această existență nefericită, mă uitam la cuplul ciudat care pășea înaintea mea. El, fragil, înalt, ușor adus de spate. Ea, hotărâtă, masivă, scuturând de pe umeri șalul care o stânjenea, independentă în mersul ei ca un bărbat. Era destul de bucuroasă, vorbea tare și, din când în când, se întorcea ca să vadă dacă o urmărim, strigându-i pe nume pe aceia dintre noi pe care-i cunoștea, tare, cu un ton familiar, ajutându-se de gesturi largi, ca și cum ar fi strigat de departe o barcă de pescuit de pe Tibru. Când am ajuns la ei, portarul, furios că vede intrând la o oră nepotrivită o întreagă bandă zgomotoasă, n-a vrut să ne lase să urcăm. Între italiancă și el a avut loc pe scări o scenă teribilă. Noi eram înșirați cu toții pe treptele răsucite, luminați pe jumătate de gazul care se stingea, stingheriți, necăjiți, neștiind dacă trebuia să coborâm.

— Haideți repede, să urcăm, ne spuse poetul cu o voce scăzută, iar noi îl urmarăm în liniște, în timp ce, sprijinită de balustrada care tremura din cauza greutății și a furiei sale, italianca dădea frâu liber unui potop de

injurii în care imprecațiile romane alternau cu vocabularul de periferie.

Ce revenire pentru acest poet care tocmai făcuse furori în lumea artistică a Parisului și care încă mai păstra în ochii lui pasionați admirația de care avusese parte la premieră! Ce rechemare umilitoare la viață!...

Abia în apropierea focului din salonaș frigul glacial provocat de această aventură prostească se risipi, și curând am fi și uitat de ea, dacă nu am fi auzit vocea stridentă și râsetele grosolane ale signorei, care-i povestea în bucătărie servitoarei cât de tare zgâlțâise acea specie de *choulato*!... Odată masa pusă și supa preparată, veni să se așeze în mijlocul nostru, fără șal, fără pălărie sau voal, așa încât putui s-o privesc în voie. Nu mai era frumoasă. Fața dreptunghiulară, bărbia mare, îngroșată, părul cărunt și des și, mai presus de orice, expresia vulgară a gurii contrastau în mod ciudat cu eterna și banala reverie a ochilor. Cu coatele sprijinite pe masă, familiară și moleșită, se amesteca în conversație fără să piardă nicio clipă din vedere farfuria. Chiar pe deasupra capului ei, mândru printre vechiturile melancolice din salon, ieșea din umbră un portret mare semnat de un nume ilustru: era Maria Assunta la vârsta de douăzeci de ani. Costumul roșu aprins, albul lăptos al șalului plisat, auriul strălucitor al bijuteriilor numeroase și false scoteau admirabil în evidență strălucirea unui ten bronzat, umbra catifelată a părului des care-i cădea pe frunte și părea să fie unit printr-o șuviță aproape imperceptibilă de linia superbă și dreaptă a sprâncenelor. Cum fusese oare posibil ca această exuberanță a frumuseții și a vieții să ajungă la atâta vulgaritate?... Și, lucru curios, în timp ce

Trastevereza vorbea, îi admiram ochii frumoși și profunzi de pe pânza pictată.

Atmosfera călduroasă de la masă îi dăduse o stare bună de spirit. Ca să-l întremeze pe poet, pe care insuccesul amestecat cu glorie îl îndurera și mai tare, îi dădea palme pe spate, râdea cu gura plină, spunând în jargonul ei îngrozitor că nu merită efortul să lase capul plecat în fața acelui *campanile del domo*.

— Nu-i așa, *gatto*? adăuga ea întorcându-se spre bătrânul cotoi paralizat de reumatism care sforăia lângă foc. Apoi, dintr-odată, în mijlocul unei discuții interesante, striga la soțul ei cu o voce prostească și brutală ca zgomotul unei flinte: Hei! Artistule... *la lampo qui filo*!

Nefericitul se întrerupea imediat ca să reaprindă lampa, umil, supus, atent să evite scena de care se temea și pe care nu reușise totuși s-o evite.

Întorcându-ne de la teatru, ne-am oprit la *Maison d'or* ca să luăm o sticlă de vin, cu care trebuia să udăm acel *estoufato*. Tot timpul drumului, Maria Assunta o purtase cu sfințenie sub șalul său și o așezase, la sosire, pe masă, privind-o cu multă tandrețe, căci italiencelor le place vinul bun. De două sau trei ori deja, temându-se de clipele de neatenție ale soțului ei și de lungimea brațelor sale, îi spusese:

— Atenție la *boteglia*... o s-o spargi.

În fine, ducându-se la bucătărie să aducă ea însăși faimosul *estoufato*, îi strigă încă o dată:

— Orice-ar fi, să nu spargi *boteglia*.

Din nefericire, după plecarea femeii, poetul profită de ocazie să vorbească despre artă, teatru, succes, atât de relaxat, cu atâta vervă și debit verbal, încât... zdrang!... Cu un gest mai elocvent decât celelalte, iată mirifica

sticlă spărgându-se în mii de bucățele în mijlocul salonului. N-am mai văzut niciodată pe nimeni atât de înspăimântat. Se opri brusc și deveni îngrozitor de palid... În același timp, din camera alăturată se auzi vocea de contralto a Assuntei, care bombănea, și italianca apăru în ușă, cu ochii înflăcărați, cu buzele umflate de furie, roșie toată de văpaia cuptorului.

— *Boteglia!* strigă ea cu o voce teribilă.

Atunci el, timid, se aplecă spre urechea mea:

— Spune-i că tu ai spart-o.

Și amărâtului îi era atât de frică, încât simțeam cum îi tremură picioarele sub masă...

*****

IV
Un cuplu de cântăreți

Cum să nu se fi iubit? Frumoși și celebri amândoi, cântând în aceleași arii, trăind în fiecare seară de-a lungul a cinci acte ale aceleiași vieți artificiale și pasionate. Cine se joacă cu focul riscă să se ardă. Nu-ți spui de douăzeci de ori pe lună „Te iubesc!“ în suspinele flautului și-n tremurul viorii fără să ajungi să fii cuprins de emoția propriei voci. Cu timpul, pasiunea lor veni în învăluiri armonioase, în ritmuri surprinzătoare, în splendoarea costumelor și a fundalului deopotrivă. Veni pe fereastra pe care Elsa și Lohengrin o deschid larg în noaptea vibrând de sunete și de lumini:

— Hai să respirăm miresmele îmbătătoare...

Alunecă printre coloanele balconului Capuleților, unde Romeo și Julieta întârzie sub licărirea zorilor:

— Departe-i ziua încă! Privighetoarea fu, nu ciocârlia.

Și blând îi surprinse pe Faust și pe Marguerita sub raza de lună ce urcă de pe banca rustică spre obloanele cămăruței lor, printre împletiturile de iederă și de trandafiri înfloriți:

— Lasă-mă, lasă-mă să-ți contemplu chipul.

Curând, tot Parisul află despre iubirea lor și începu să se intereseze de ea. Aceasta fu curiozitatea sezonului. Oamenii se duceau să admire aceste două stele minunate

care gravitau blând una spre cealaltă, pe cerul muzical al operei. În sfârșit, într-o seară, după un bis entuziast, pe când cortina cobora, separând sala ce răsuna de aplauze de scena presărată cu buchete, unde rochia albă a Julietei se plimba peste cameliile desfrunzite, cei doi cântăreți fură cuprinși de un elan irezistibil, ca și cum iubirea lor, un pic artificială, nu așteptase decât emoția unui mare triumf pentru a se revela. Se îmbrățișară, își făcură jurăminte, consacrate de aplauzele îndepărtate și persistente ale sălii. Cele două stele intraseră în conjuncție.

După căsătorie, trecu ceva timp înainte de a fi văzuți din nou pe scenă. Apoi, la sfârșitul concediului, apărură din nou în aceeași piesă. Revenirea lor fu o adevărată revelație. Până atunci, dintre cei doi cântăreți, bărbatul deținuse supremația. Ceva mai în vârstă decât ea, mai obișnuit cu publicul, căruia îi cunoștea bine slăbiciunile și preferințele, ținea parterul și lojile sub vraja vocii sale. Pe lângă el, ea nu părea decât o elevă admirabil înzestrată, promisiunea unui viitor geniu; vocea ei prea tânără era colțuroasă, la fel ca umerii subțiri. Astfel, în momentul revenirii, când apăru într-unul din rolurile ei de altădată și când sunetul plin, bogat și amplu fu descătușat de la primele note, abundent și pur precum apa dintr-o sursă vie, sala fu cuprinsă de uimire și de încântare așa de tare, încât toată atenția din acea seară se concentră asupra ei. Fu pentru tânăra femeie una din acele zile fericite în care atmosfera înconjurătoare devine limpede, calmă, vibrantă, pentru a-ți aduce toate razele, toate adulațiile succesului. Cât despre soț, aproape că uitară să-l aplaude și, cum orice lumină orbitoare dă naștere unei umbre profunde împrejurul ei, se simți

îndepărtat, întocmai ca un figurant, în colțul cel mai obscur al scenei.

În fond, această pasiune care se revelase în cântecul interpretei, în vocea sa dublată de șarm și tandrețe, fusese inspirată de el. Numai el aprindea scânteia în acei ochi profunzi; iar ideea ar fi trebuit să-l facă mândru, dar vanitatea actorului se dovedi mai puternică. La sfârșitul spectacolului, îl chemă pe liderul galeriei și-l certă aspru. Pierduse intrările, ieșirile, uitase rechemarea pe scenă după cel de-al treilea act. Voia să se plângă directorului...

Vai! Degeaba vorbi, iar galeria degeaba se strădui să se supună comenzii lui, grațiile publicului, de acum cucerit de soția sa, rămaseră astfel definitiv. Ea avea norocul să primească roluri foarte bine alese, potrivite cu talentul și frumusețea ei, în care apărea cu calmul unei mondene care venea la bal împodobită în culori adecvate și sigură de ovații. Cu fiecare nou succes, soțul se arăta mai trist, mai nervos, mai iritabil. Acesta avea pentru el efectul unui furt, ca și cum faima îl părăsea în mod ireversibil, ducându-se la ea. Mult timp se strădui să-și ascundă de toți, mai ales de soția lui, această suferință nedemnă; dar într-o seară, pe când urca scările spre cabina sa, ținându-și cu ambele mâini rochia încărcată de buchete, ea îi spuse cu o voce încă tulburată de emoția aplauzelor:

— Astăzi am avut parte de un public grozav.

El îi răspunse:

— Dacă zici tu!... Atât de ironic, atât de amar, încât tinerei femei i se deschise subit mintea în fața adevărului.

Soțul ei era gelos! Și nu era gelozia iubitului care vrea ca soția lui să fie frumoasă doar pentru el, ci gelozia

artistului, rece, feroce, implacabilă. Uneori, când se oprea la sfârșitul unei arii și ovațiile întețite veneau spre ea dinspre toate mâinile întinse, el afișa o figură impasibilă, distrată, iar privirea lui absentă părea să le spună spectatorilor: „După ce veți termina de aplaudat, voi cânta."

O! Aplauzele, acest zgomot de grindină cu rezonanțe atât de plăcute pe culoare, în sală, în culise; odată ce l-ai cunoscut, este imposibil să trăiești fără el. Marii actori nu mor nici de boală, nici de bătrânețe, ci încetează să mai existe atunci când nu mai primesc aplauze. În fața indiferenței publicului, personajul nostru fu cuprins de o puternică deznădejde. Slăbea, devenea arțăgos, sarcastic. Degeaba se tot analiza, își privea răul incurabil în față sau își repeta înainte de a urca pe scenă: „Totuși, este nevasta mea... Iar eu o iubesc!..."

Înaintea artificialității teatrului, sentimentul adevărului pălea dintr-odată. Încă o iubea pe soția lui, dar o detesta pe cântăreață. Ea își dădea bine seama de asta și, așa cum îngrijești un bolnav, supraveghea această tristă manie. La început, se gândise să-și micșoreze succesul, menajându-se, nefolosindu-și toate calitățile vocale; dar hotărârile sale, ca și ale soțului, nu rezistau prea mult sub luminile rampei. Talentul ei, aproape independent de sine, îi întrecea voința. Atunci începu să se umilească, să se facă mică în fața lui. Îi cerea sfaturi, îl întreba dacă interpretase bine rolul, dacă și el îl înțelesese la fel...

Firește, el nu era niciodată mulțumit. Cu aerul acela bonom, cu tonul acela de falsă camaraderie pe care o au actorii între ei, îi spunea, în serile în care se bucura de un succes enorm:

— Ai grijă de tine, micuțo... acum nu e bine... nu progresezi.

Alteori voia s-o împiedice să mai cânte:

— Bagă de seamă, te epuizezi... te chinui prea tare... Nu-ți irosi șansa... Crede-mă! Ar fi timpul să-ți iei concediu.

Recurgea chiar la pretexte prostești. Ba era răcită, ba nu era în voce. Ori îi căuta pricini ca un cabotin:

— Ai reluat prea repede finalul duetului... ai stricat efectul meu... Ai făcut-o înadins.

Nu-și dădea seama, nefericitul, că el era cel care-i stânjenea cântecul, rostea replicile mai repede ca s-o împiedice să-și primească aplauzele și, din dorința de a recuceri publicul, monopoliza centrul scenei, lăsându-și soția să cânte în plan secund. Ea nu se plângea, îl iubea prea mult. De altfel, succesul te face mai indulgent și, în fiecare seară, din umbra în care încerca să se refugieze, să se ascundă, succesul o obliga să reapară glorioasă în luminile rampei. Acest caz deosebit de gelozie fu repede observat la teatru, iar camarazii se amuzau pe seama lui. Îl copleșeau pe cântăreț cu complimente referitoare la talentul soției. Îi frunzăreau pe sub ochi articolul din ziua precedentă unde, după patru coloane mari consacrate stelei, critica acordase câteva rânduri faimei aproape stinse a soțului. Într-o zi, după ce tocmai citise unul dintre aceste articole, intră în cabina soției, furios, cu ziarul desfăcut, și-i spuse, alb de furie:

— Acest bărbat a fost deci amantul tău?

Ajunsese la acest stadiu al cuvintelor injurioase. Prin urmare, nefericita femeie, sărbătorită, invidiată, al cărei nume devenit cap de afiș putea fi citit peste tot prin Paris, postat chiar în vitrine ca aducător de succes, pe etichetele subțiri și aurii ale cofetarilor, ale negustorilor de parfumuri, ducea cea mai tristă și mai umilitoare dintre existențe. Nu mai îndrăznea să deschidă niciun

ziar, de teamă că va descoperi vreun elogiu la adresa ei, plângea peste florile care i se aruncau și pe care le lăsa să moară într-un colț al cabinei pentru a nu perpetua acasă amintirea crudă a serilor triumfătoare. Voise să renunțe la teatru, dar soțul se opusese:

— O să se spună că eu te-am făcut să pleci.

Și oribilul supliciu continuă pentru amândoi.

În seara unei premiere, cântăreața tocmai urma să urce pe scenă. Cineva îi spuse:

— Țineți-vă bine...Vă așteaptă o întreagă mașinațiune în sală.

Îi veni să râdă. O mașinațiune împotriva ei? Și cu ce scop, ferească Dumnezeu!... Ea, care nu avea decât simpatii și se ținea la distanță de orice coterie. Și totuși, era adevărat. La jumătatea piesei, în toiul unui duet cu soțul ei, în momentul în care vocea sa superbă, atingând cea mai înaltă octavă a registrului, desăvârșea sunetul pe o suită de note egale și pure ca perlele rotunde dintr-un colier, fu întreruptă brusc de un potop de fluierături. Sala era la fel de emoționată și surprinsă ca și ea. Respirațiile păreau suspendate, captive în piepturi ca și suita pe care nu putuse s-o termine. Dintr-odată, o idee nebunească, înspăimântătoare, îi cutremură spiritul... El era singur pe scenă, față-n față cu ea. Îl privi fix și văzu în privirea lui strălfulgerarea unui surâs meschin. Biata femeie înțelese. Hohotele de plâns o sufocau. Nu putu decât să izbucnească în lacrimi și să dispară tulburată în înghesuiala culiselor...

Soțul fusese cel care făcuse ca ea să fie fluierată!

*****

V
O neînțelegere

Versiunea femeii

Ce-i cu el? De ce are necaz pe mine? Nu pricep nimic. Și totuși, am făcut totul ca să fie fericit... pentru numele lui Dumnezeu! Nu spun că, în locul unui poet, nu mi-ar fi plăcut să mă căsătoresc cu un notar, cu un avocat, cu cineva mai așezat, mai puțin cu capul în nori ca profesie; dar, în fine, așa cum era, îmi plăcea. Îl găseam puțin exaltat, dar amabil în același timp și bine crescut; pe urmă, avea și ceva avere, iar eu mă gândeam că, odată însurat, poezia n-o să-l împiedice să caute un loc bun unde să ne simțim confortabil. În același timp, și eu răspundeam cerințelor lui. Când venea să mă vadă la mătușa mea, la țară, nu mai nimerea cuvintele cu care să admire ordinea și rânduiala micuței noastre locuințe, îngrijită ca o mănăstire. „Este amuzant!...“ spunea el. Râdea, îmi dădea tot soiul de nume luate de prin poeme, din romanele pe care le citise. Mărturisesc că asta m-a șocat puțin; aș fi vrut să fie mai serios. Dar abia după ce ne-am căsătorit și ne-am mutat la Paris am început să resimt diferențele dintre noi.

Eu, care visam la un interior micuț, bine îngrijit, luminos și curățel, m-am trezit deodată că-l văd înghesuind în apartamentul nostru niște mobile inutile, demodate, pline de colb, cu tapiserii decolorate, vechi

de când lumea... La fel s-a întâmplat și cu alte lucruri. Închipuiți-vă că m-a făcut să urc în pod o pendulă Empire foarte drăguță, pe care mi-o dăruise mătușa mea, și niște tablouri admirabil înrămate, primite de la amicii de la pensiune. Toate îi păreau hidoase. Încă mă mai întreb de ce. Căci, în sfârșit, cabinetul lui de lucru era o adunătură de tablouri vechi și afumate, de statuete pe care mi-era rușine să le privesc, de vechituri ciobite și inutile, de candelabre coclite, de vaze din care se scurgea apa, de cești desperecheate. Lângă frumosul meu pian din lemn de palisandru, așezase unul mai micuț, foarte urât, foarte scorojit, căruia îi lipseau aproape jumătate din clape și care era atât de uzat că de-abia se mai auzea. În ceea ce mă privește, începusem să-mi spun: „Asta-i bună! Deci artiștii sunt puțin cam nebuni... Nu-i plac decât lucrurile inutile, disprețuiește tot ceea ce e de folos."

Când i-am văzut prietenii, lumea pe care o primea în vizită, a fost și mai rău. Indivizi cu părul lung, cu barba mare, prost pieptănați, prost îmbrăcați, care nu se jenau să fumeze în prezența mea și pe care mi-era greu să-i înțeleg, căci aveau cu totul alte idei decât mine. Rosteau cuvinte mari, fraze mari, nimic natural, nimic simplu. Pe lângă toate acestea, nu aveau nici cea mai mică noțiune a convenienței: puteai să-i ai ca oaspeți la cină de douăzeci de ori în șir, că nu ți-ar fi întors nicio invitație, nicio politețe. Nicio felicitare, nicio bomboană de Anul Nou. Nimic... Unii dintre acești domni erau însurați și-și aduceau nevestele cu ei. Să fi văzut ce fel de persoane erau acelea! Purtau în zilele obișnuite niște toalete superbe, cum eu n-aș purta niciodată, mulțumesc lui Dumnezeu! Și erau atât de prost aranjate, fără vreo

ordine sau metodă. Coafuri umflate, fuste cu trenă și talente pe care le afișau cu nonșalanță. Unele interpretau melodii ca niște actrițe și cântau la pian ca niște profesoare; și trăncăneau despre orice, ca bărbații. Acum vă întreb, este normal? Oare femeile serioase, odată măritate, trebuie să se gândească la altceva decât la treburile gospodărești? Asta am încercat să-l fac să înțeleagă pe soțul meu, care era întristat că renunțasem la muzică. Muzica este bună când ești mică și nu ai altceva mai bun de făcut. Însă, cu toată sinceritatea, m-aș fi simțit ridicol să mă așez zi de zi în fața unui pian.

Da! Știu bine. Cea mai mare mâhnire a lui împotriva mea este că am vrut să-l sustrag acestui mediu atât de nociv pentru el. „Mi-ai îndepărtat toți prietenii", îmi reproșa adeseori. Da, asta am făcut, și nu-mi pare rău. Oamenii aceia l-ar fi făcut până la urmă să-și piardă mințile. Uneori, după ce plecau, își petrecea noaptea compunând versuri, plimbându-se în lung și-n lat și vorbind cu voce tare. De parcă nu era destul de ciudat, destul de original fără să mai fie provocat și de alții! Ce de capricii, ce de toane a trebuit să suport! Subit, dimineața, venea în camera mea:

— Repede, ia-ți pălăria... Mergem la țară.

Trebuia să las totul cum era, cusutul, treburile gospodărești, să luăm trăsura, apoi trenul, să cheltuim o căruță de bani! Iar eu care nu visam decât să economisesc. Căci, în sfârșit, nu cu o rentă de cincisprezece mii de franci pe an te puteai socoti bogat în Paris și capabil să le asiguri traiul copiilor tăi. La început, râdea de observațiile mele, încerca să mă facă să râd; apoi, când a văzut intenția mea fermă de a rămâne serioasă, mi-a

reproșat simplitatea și dragostea pentru cămin. Este oare vina mea că detest teatrul, concertele, toate acele serate artistice spre care dorea să mă atragă și unde-și regăsea cunoștințele de altădată, o grămadă de zăpăciți, de boemi, de risipitori?

La un moment dat, crezusem că va deveni mai rațional. Reușisem chiar să-l scot din lumea lui scandaloasă, să ne facem un anturaj de oameni cu judecată, bine poziționați în societate, să-i creez relații utile... Ei bine! Nu. Domnul se plictisea. Se plictisea de dimineața până seara. La micile noastre serate, unde aveam grijă să așez un whist, un ceai, tot ceea ce era necesar, el venea cu așa o figură, cu așa o stare de spirit! Și când rămâneam singuri, același lucru. Și totuși, eram foarte atentă. Îi spuneam: „Citește-mi câte ceva din ce scrii." Iar el îmi recita versuri, tirade. Nu pricepeam nimic, dar mă prefăceam că mă interesează și, când și când, făceam câte o mică remarcă ce oricum avea darul de a-l agasa mereu. Într-un an, lucrând zi și noapte, nu a putut să-și adune rimele decât într-o singură carte care nu s-a vândut. I-am spus: „A!... vezi bine..." Pe bună dreptate, ca să-l îndrept spre ceva mai inteligibil, mai productiv. A făcut o criză de nervi înspăimântătoare și, de atunci, a fost cuprins de o tristețe perpetuă care mă făcea foarte nefericită. Prietenii mă consolau cum puteau mai bine:

— Vezi tu, draga mea, de vină e plictiseala, proasta dispoziție a unui om fără ocupație... Dacă ar munci mai mult, nu ar mai fi atât de posomorât.

Atunci am pornit să-i caut, inclusiv prin cunoștințele apropiate, un loc de muncă. Am răscolit cerul și pământul, am făcut nu știu câte vizite pe la soțiile oficialilor

guvernamentali, ale șefilor departamentelor, am fost până și la cabinetul ministrului, fără să-l previn. Doream să-i fac o surpriză. Îmi spuneam: „Vom vedea dacă va fi bucuros de data asta.“ În sfârșit, în ziua în care am primit numirea sa, într-un plic frumos cu cinci sigilii, m-am dus să i-o pun pe masă, înnebunită de bucurie. Aceasta însemna siguranța viitorului, belșugul, calmul muncii, mulțumirea de sine... Știți ce mi-a spus? Mi-a spus că „nu mă va ierta niciodată“. După care a rupt scrisoarea ministrului în mii de bucățele și a fugit trântind ușile. Vai! Artiștii, aceste biete minți tulburate care înțeleg viața tocmai invers decât trebuie! Unde să ajungi cu un asemenea om? Aș fi vrut să-i vorbesc, să-l fac să înțeleagă. Dar nu. Mi se spusese bine: „Este nebun.“ Atunci, la ce bun să-i mai vorbesc? Noi nu vorbim aceeași limbă. Nu m-ar înțelege, nu mai mult decât îl înțeleg eu pe el... Iar acum iată-ne aici, privindu-ne unul pe celălalt. Simt ura din privirea sa și totuși am o oarecare afecțiune pentru el. Este de-a dreptul penibil.

Versiunea soțului

Mă gândisem la tot, îmi luasem toate măsurile de precauție. Nu-mi doream o pariziancă, deoarece parizienele îmi stârneau frică. Nu voiam o femeie bogată, care să vină cu un car de pretenții. Mă temeam și de ideea de a întemeia o familie, uniunea aceea teribilă de sentimente burgheze, acaparatoare, care te izolează, te subjugă, te sufocă. Soția mea era exact ceea ce visam. Îmi spuneam: „Ea îmi va da totul.“ Ce bucurie să educ

acel spirit naiv în lumina lucrurilor frumoase, să inițiez acea inimă pură în entuziasemele și speranțele mele, să însuflețesc acea statuie!

*****

Într-adevăr, avea aerul unei statui, cu ochii ei mari, serioși și calmi, cu profilul ei grec atât de regulat, cu trăsăturile ușor imobile și severe, dar îndulcite de imprecizia unui chip tânăr ușor rozaliu, de umbra pletelor răvășite. Adăugați la aceasta un ușor accent provincial care mă încânta cu deosebire, pe care-l ascultam cu ochii închiși, ca pe o amintire a copilăriei fericite, ecoul vieții liniștite într-un loc îndepărtat, neștiut de nimeni! Și când te gândești că acum acel accent mi-a devenit insuportabil!... Dar, pe atunci, trăgeam nădejde. Iubeam, eram fericit și dispus să fiu astfel încă multă vreme. Muncind cu ardoare, odată căsătorit, începusem un nou poem, iar seara îi citeam versurile compuse în timpul zilei. Voiam s-o determin să facă parte cu totul din existența mea. Primele dăți, îmi spunea „Este drăguț", iar eu îi eram recunoscător pentru această aprobare copilărească, sperând că treptat va înțelege mai bine din ce anume se compunea existența mea.

*****

Nefericita! Ce mult trebuie s-o fi plictisit! După ce-i citeam versurile mele, i le explicam, căutând în frumoșii ei ochi mirați licărirea mult-așteptată, crezând că am s-o văd mereu acolo. O obligam să-și exprime părerea și treceam peste orice nerozie pentru a reține doar ceea ce întâmplarea făcea să i se pară bun. Mi-aș fi dorit atât de

mult să fac din soția mea o soție de artist!... Dar nu! Ea nu pricepea. Degeaba îi citeam din marii poeți, făcând apel la cei mai puternici, la cei mai tandri, rimele de aur ale poemelor de dragoste cădeau asupra ei cu plictiseala și răceala unei averse. Odată, îmi amintesc bine, citeam *Noaptea de octombrie*; ea m-a întrerupt ca să mă-ntrebe ceva mai serios. Am încercat atunci să-i explic că nu e nimic în lume mai serios decât poezia, care este însăși esența vieții, pe deasupra căreia plutește ca o lumină vibrantă, în care cuvintele și gândurile se înalță și sunt transfigurate. Oh! Surâsul disprețuitor al gurii ei drăguțe și privirea condescendentă!... De parcă i-ar fi vorbit un copil sau un nebun.

*****

Ce de forță și elocvență inutilă am irosit! Nimic nu mergea. Mă loveam neîncetat de ceea ce ea numea bunul-simț, rațiunea, această scuză eternă a inimilor seci și-a spiritelor înguste. Și nu doar poezia o deranja. Înainte de căsătoria noastră, credeam că este muziciană. Părea să înțeleagă partiturile după care cânta, subliniate de profesorul ei. Nici nu se măritase bine că a închis pianul, a renunțat la muzică... Ați auzit de ceva mai trist decât abandonarea de către tânăra femeie a tot ceea ce-i plăcuse când fusese fată? Odată replica rostită, rolul terminat, actrița ingenuă își dă jos costumul. Totul cu gândul de a se căsători, o aparență de talente neînsemnate, de surâsuri drăguțe și de eleganță pasageră. În cazul ei, schimbarea a fost instantanee. La început, sperasem că gustul pe care nu reușisem să i-l insuflu, înțelepciunea artei, a lucrurilor frumoase, avea să le cunoască, în ciuda

voinței ei, în acest Paris admirabil unde privirea și spiritul se purifică fără să-ți dai seama. Dar ce să faci cu o femeie care nu știe să deschidă o carte, să privească un tablou, pe care totul o plictisește, care nu vrea să vadă nimic? Am înțeles că trebuia să mă resemnez cu gândul că nu aveam lângă mine decât o menajeră activă și econoamă, vai, foarte econoamă. Doar femeia, după Proudhon, nimic mai mult. Ar fi trebuit să iau o hotărâre; sunt atâția artiști în situația mea! Dar rolul acesta modest nu-i era de ajuns.

Puțin câte puțin, pe ascuns, pe tăcute, a ajuns să-mi îndepărteze toți prietenii. În prezența ei, nu ne jenam deloc. Vorbeam la fel ca-n trecut; iar din exagerările noastre artistice, din acele axiome nebunești, din paradoxurile în care ideea se deghiza pentru a surâde mai bine, ea nu înțelegea nici fantezia, nici ironia. Toate acele lucruri nu făceau decât s-o irite și s-o uluiască. Așezată într-un colțișor al salonului, asculta fără să zică nimic, promițându-și să-i elimine unul câte unul pe toți cei care o șocau atât de mult. În ciuda primirii aparent prietenoase, în casa mea se simțea deja acel curent de aer rece care te avertiza că ușa este deschisă și că ar fi deja timpul să pleci.

Odată plecați prietenii mei, i-a înlocuit cu ai ei. M-am trezit asaltat de o lume neroadă, străină artei, plictisitoare și cu un dispreț profund față de poezie, deoarece „nu aduce câștiguri". În mod expres, erau citate răspicat, în prezența mea, numele scriitorilor la modă, al autorilor de piese și de romane de duzină: „Unul ca ăsta câștigă o grămadă de bani!..."

Să câștigi bani! Numai asta conta pentru acei monștri, iar pe mine mă durea să-mi văd soția gândind ca ei. În acest mediu sinistru, toate obiceiurile ei provinciale, toate vederile ei meschine și limitate se îngustau și mai mult, transformându-se într-o zgârcenie incredibilă.

Cincisprezece mii de franci pe an! Mi se părea totuși că din banii aceia puteam trăi fără a avea grija zilei de mâine. Ei bine, nu. O auzeam mereu vorbind de economii, de reforme, de plasamente avantajoase. Pe măsură ce mă copleșea cu toate aceste detalii prostești, simțeam că-mi dispar tot gustul și dorința de muncă. Uneori, venea aproape de biroul meu, frunzărind disprețuitor versurile începute. „Doar asta!“ spunea ea, numărând orele pierdute cu acele mici versuri neînsemnate. Ah! Dacă aș fi ascultat-o, acest nume frumos de poet, care-mi cheltuise atâția ani, s-ar fi târât acum prin mocirla neagră a scrierilor de senzație... Și când mă gândesc că tot acestei femei îi dăruisem la început toată inima mea, toate visele mele; când mă gândesc că acest dispreț de care dă dovadă pentru că nu câștig bani datează de la începutul căsniciei. Într-adevăr, mi-e rușine și cu mine, și cu ea.

Nu aduc bani! Asta explică totul, reproșul din privirea ei, admirația sa pentru banalitățile productive, până la demersul pe care l-a făcut recent ca să-mi obțină nu știu ce slujbă în biroul unui ministru.

Dar am rezistat. Nu-mi rămâne decât atât, o voință inertă, capabilă să facă față oricărui asalt, oricărei persuasiuni. Poate să vorbească ore întregi, să mă înghețe cu cel mai rece surâs al ei, gândirea mea îi scapă mereu, îi va scăpa întotdeauna... Și am ajuns aici! Căsătoriți, condamnați să trăim împreună, dar separați de multe

leghe, și suntem amândoi prea lași, prea descurajați ca să facem vreun pas unul spre celălalt. Cam atât despre viață. E oribil!

*****

VI
Acte de violență

*****

CABINETUL DOMNULUI PETITBRY

Avocat consultant

Doamnei Nina de B... la domiciliul mătușii sale din Moulins.

Doamnă, conform dorințelor mătușii dumneavoastră, m-am ocupat de chestiunea în cauză. Am pus toate datele cap la cap și am supus plângerea dumneavoastră celei mai minuțioase investigații. Ei bine, în sufletul și conștiința mea nu găsesc că fructul este suficient de copt, sau, ca să vorbesc mai pe șleau, că sunteți pe deplin îndreptățită să faceți o cerere de separare. Să nu uităm, într-adevăr, că legea franceză este o persoană foarte pozitivă, care nu are nici delicatețea, nici instinctul nuanțelor. Ea nu cunoaște decât fapta, fapta serioasă, brutală și, din nefericire, tocmai fapta este cea care ne lipsește. Cu siguranță, am fost profund mișcat să citesc povestirea acestui prim an de căsătorie atât de penibil pentru dumneavoastră. Ați plătit foarte scump gloria de-a vă căsători cu un artist faimos, unul dintre acei oameni pentru care renumele, adulația dau naștere unui egoism monstruos și care trebuie să trăiască singuri sub amenințarea de a sfărâma fragila și timida existență

care caută să se atașeze de a lor... Ah! Doamnă, câte soții nefericite, în aceeași postură ca dumneavoastră nu am văzut de la începutul carierei mele! Acești artiști, care trăiesc numai pentru public, nu aduc acasă decât oboseala gloriei sau tristețea eșecurilor. O existență leneșă, fără busolă sau cârmă, idei subversive, opuse oricărei convenții sociale, disprețul față de familie și bucuriile ei, excitarea creierului prin recurgerea abuzivă la tutun, la licori puternice, fără să mai vorbim de restul, iată din ce se compune îngrozitorul element artistic căruia draga dumneavoastră mătușă dorește să vă sustragă; dar, vă repet, înțelegând foarte bine neliniștile sale, chiar remușcările sale de a fi consimțit la un asemenea mariaj, nu văd cum ar fi cu putință ceea ce cereți.

Și totuși, am început deja un proiect de memoriu judiciar unde cele mai mari obiecții ale dumneavoastră se găsesc grupate și puse în lumină cu destul de multă pricepere. Iată principalele capitole ale lucrării:

1° *Conduita insultătoare a domnului față de familia doamnei.*

— Refuzul de a o primi pe mătușa noastră din Moulins, care ne-a crescut și ne adoră. Porecle ca Tușa Cocoșilă, Zâna Cocoșilă și altele, atribuite acestei venerabile domnișoare, care este ușor adusă de spate. Glume, epigrame, desene în creion sau cu pana pe seama sus-numitei și a infirmității ei.

2° *Lipsa sociabilității.*

— Refuzul de a-i vedea pe amicii doamnei, de a face vizite de nuntă, de a trimite felicitări sau de a răspunde invitațiilor etc...

3° *Firea risipitoare.*

— Bani dați cu împrumut fără recipisă la tot soiul de boemi.

— Masa mereu pusă, casa transformată în han.

— Subscrieri continue pentru statui, morminte, opere ale nefericiților confrați.

— Înființarea unei reviste artistice și literare!!!

4° *Lipsa manierelor față de doamnă.*

— Rostirea cu voce tare, făcând aluzie la noi, a invectivului: „Ce proastă!...“

5° *Tratamente dure și violență.*

— Excesiva brutalitate a domnului.

— Furie din cele mai neînsemnate motive.

— Spargerea veselei și a mobilelor.

— Gălăgie, scandal, expresii nepoliticoase.

Toate acestea, după cum vedeți, dragă doamnă, formează un corp de acuzații destul de respectabile, însă insuficiente. Ne lipsesc actele de violență. Ah! dacă am avea măcar un act de violență, un act de violență cu martori, cât de mic, totul ar fi superb. Dar acum, că ați pus o distanță de cincizeci de leghe între dumneavoastră și soț, nu putem spera la un eveniment de acest gen. Spun „spera“ pentru că, în situația dată, un act de brutalitate din partea acestui om ar fi cel mai fericit lucru care vi s-ar putea întâmpla.

Așteptându-vă ordinele, rămân servitorul dumneavoastră devotat și respectuos.

PETITBRY

P.S. Brutalitate în fața martorilor, desigur!...

*****

Domnului Petitbry, la Paris.

Ei! Ia te uită, domnule, unde am ajuns! Iată ce au făcut legile dumneavoastră din vechea cavalerie franceză!... Astfel, deși este de ajuns o neînțelegere pentru a separa două inimi pentru totdeauna, tribunalelor dumneavoastră le trebuie acte de violență pentru a motiva această separare. Nu este oare nedemn, injust, barbar, revoltător? Gândiți-vă că, pentru a-și recăpăta libertatea, biata mea micuță este obligată să-și pună capul sub sabia călăului, să se ofere pradă furiei monstrului, ba chiar să-l incite... Dar nu contează, ne-am hotărât deja. Ne trebuie acte de violență. Ei bine! Le vom avea... De mâine, Nina se întoarce la Paris. Cum va fi primită? Ce se va întâmpla acolo? Nici nu îndrăznesc să visez fără să mă frământ. La gândul acesta, mâna îmi tremură, ochii îmi sunt înlăcrimați... Ah! Domnule... Ah! Maestre Petitbry... Ah!

NEFERICITA MĂTUȘĂ A NINEI

*****

STUDIU AL DOMNULUI MARESTANG

Avocat pe lângă tribunalul din Sena

*Domnului Henri de B***, om de litere la Paris.*

Calm, calm, calm!... Vă interzic să mergeți la Moulins, să vă lansați în căutarea fugitivei. Este mai inteligent, mai sigur s-o așteptați la dumneavoastră acasă lângă șemineu. În fond și la urma urmei, ce s-a întâmplat? Ați refuzat s-o primiți pe această fată bătrână ridicolă și rea; soția dumneavoastră s-a dus să-i fie alături. Trebuia să vă așteptați la asta. Legăturile de familie sunt foarte puternice în inima unei soții atât de tinere. Ați luat-o prea repede. Închipuiți-vă că este mătușa care a

crescut-o și că nu are alți părinți în afară de ea... Îl are pe soțul ei, îmi veți spune... Ah! Dragul meu copil, putem să ne facem această mărturisire, soții nu sunt întotdeauna amabili. Cunosc pe unul anume care, în ciuda inimii sale bune, este de o așa nervozitate, de o așa violență! Sunt de acord că munca, preocupările artistice au de-a face cu asta într-o mare măsură. Orice ar fi, adevărul este că pasărea s-a speriat și s-a întors la vechea ei colivie. Nu vă fie teamă; nu va rămâne acolo pentru mult timp. Ori mă-nșel amarnic, ori parizianca de ieri se va plictisi repede în acest mediu învechit și nu va dura mult până va ajunge să regrete neliniștile poetului ei...

Mai cu seamă, nu plecați nicăieri.

Vechiul dumneavoastră prieten,

MARESTANG

*****

Maestrului Marestang, avocat în Paris.

În același timp cu scrisoarea dumneavoastră atât de rezonabilă, atât de amicală, am primit o telegramă de la Moulins, în care eram anunțat de întoarcerea Ninei. Ah! Ce profet bun ați fost! Se întoarce astă-seară, singură, la fel cum a plecat, fără să fi făcut vreun demers în această privință. Acum trebuie să-i aranjez o viață atât de blândă, atât de agreabilă, încât să nu mai fie niciodată tentată să plece. Am păstrat atâta tandrețe, atâta răbdare de-a lungul acestor opt zile de absență. Doar asupra unui aspect nu sunt de acord: nu vreau s-o mai văd pe la noi pe oribila Tușa Cocoșilă, pe această scriitoare pedantă de pe la 1820, care mi-a dat mâna nepoatei sale numai cu speranța că mica mea celebritate se va adăuga la a ei. Bagă de seamă, dragul meu Marestang,

că, de la începutul căsniciei mele, fata asta bătrână și acră s-a băgat întotdeauna între mine și soția mea, plimbându-și cocoașa în toate momentele noastre fericite, pe la toate petrecerile, pe la teatru și expoziții, în lume, la țară, peste tot. Să nu vă surprindă că, după toate acestea, m-am cam grăbit s-o dau afară, s-o trimit în orășelul ei drag Moulins. Într-adevăr, dragul meu, nici nu ne dăm seama de răul pe care aceste fete bătrâne, ignorante în privința vieții și suspicioase, sunt capabile să-l provoace unui tânăr cuplu. Aceasta băgase în căpșorul drăguț al nevestei mele o mulțime de idei false, depășite, bizare, un sentimentalism rococo de pe timpul lui Ipsiboé sau al tânărului Florange: *Ah! dacă draga mea m-ar fi văzut!...* Pentru ea, eram un *pohet*, acel *pohet* pe care-l vedem pe frontispiciile din Renduel sau Ladvocat, încoronat cu lauri, cu o liră pe șold și un mantou de valet cu guler de catifea pe care-l suflă vântul de pe înaltele piscuri. Iată soțul pe care i-l promisese nepoatei sale, și vă puteți da seama cât de deziluzionată trebuie să fi fost biata mea Nina. În rest, recunosc că am fost foarte neîndemânatic cu această copilă dragă. După cum spuneți, am vrut să precipit lucrurile, am înspăimântat-o. Asupra acestei educații puțin cam stricte, alterată de gândirea de pension și de reveriile sentimentale ale mătușii, trebuie să revin și să refac totul pe-ndelete, lăsând timp parfumului provincial să se evapore... În sfârșit, totul este reparabil, căci se întoarce... Se întoarce, scumpul meu prieten!... Astă-seară mă duc s-o aștept la gară și vom veni împreună acasă, braț la braț, împăcați și fericiți.

HENRI DE B...

*****

Nina de B... mătușii sale, la Moulins.

Mă aștepta la gară și m-a primit surâzător, cu brațele întinse, de parcă mă întorceam dintr-o călătorie oarecare. Poți să-ți închipui că mi-am luat cea mai rece mină. Nici nu am ajuns bine acasă, că m-am închis în camera mea, unde am cinat singură, sub pretextul că eram obosită. Apoi am răsucit cheia de două ori în broască. A venit să-mi ureze noapte bună prin ușa închisă și, ceea ce m-a surprins cel mai mult, s-a îndepărtat cu pași de pisică, fără să se-nfurie și fără insistență... În dimineața aceasta, îl voi vizita pe domnul Petitbry, care mi-a dat multe instrucțiuni cu privire la modul cum trebuie să mă port, ora, locul, martorii... Ah! Draga mea mătușă, dac-ai ști ce teamă îmi este pe măsură ce se apropie momentul. Accesele lui de furie sunt atât de îngrozitoare. Chiar și când este blând ca ieri, ochii săi au sclipiri de furie... Dar voi încerca să fiu puternică gândindu-mă la tine, draga mea... De altfel, după cum mi-a zis domnul Petitbry, nu este decât un moment urât care va trece; apoi ne vom relua amândouă viața calmă și fericită de altădată.

NINA DE B...

*****

De la aceeași către aceeași.

Dragă mătușă, îți scriu din patul meu, sfâșiată de emoția acestei scene înspăimântătoare. Cine și-ar fi închipuit că lucrurile vor căpăta o asemenea turnură? Și totuși, îmi luasem toate măsurile de precauție. Le prevenisem pe Martha și pe sora ei, care trebuia să ajungă la ora unu, și alesesem pentru marea scenă momentul în care ne ridicam de la masă, în timp ce servitorii

strângeau masa din sufrageria de lângă cabinetul lui. Încă de dimineață, planul meu era gata: o oră de game, de exerciții la pian, de *Cloches du monastère*, de *Rêveries du Rosellen*, toate bucățile pe care le detestă. Asta nu l-a împiedicat să lucreze, fără cel mai mic semn de iritare. La micul dejun, aceeași răbdare. Un mic dejun execrabil, resturi și feluri de mâncare dulci pe care le detestă. Și să-mi fi văzut toaleta! O rochie cu pelerină, veche de cinci ani, un șorțuleț de mătase neagră, părul descrețit... Căutam pe fruntea lui semne de iritare, acel rid drept binecunoscut pe care domnul îl face între sprâncene la cea mai mică nemulțumire. Ei bine, nimic! Ai fi crezut că cineva îmi schimbase soțul. Mi-a spus cu un ton calm, puțin trist:

— Ia te uită! Ai revenit la vechea coafură?

Abia răspundeam, nedorind să grăbesc lucrurile înainte de venirea martorilor, iar apoi, este ciudat! Mă simțeam emoționată, tulburată dinainte de scena pe care o așteptam. În sfârșit, după câteva răspunsuri vagi din partea mea, s-a ridicat de la masă și s-a retras în camera lui. L-am urmat, tremurând toată. Îmi auzeam prietenii făcându-se comozi în salonaș, și pe Pierre ducându-se, venind, aranjând argintăria și paharele. Momentul mult-așteptat venise. Trebuia să-l scot din sărite, iar acest lucru îmi părea ușor după câte făcusem, încă de dimineață, ca să-l enervez.

Trebuie să fi fost tare palidă când am intrat în cabinetul lui. Mă simțeam de parcă aș fi intrat în cușca leului. Următorul gând mi-a trecut prin minte: „Dacă mă va omorî!“ Și totuși, nu părea atât de înspăimântător, stătea culcat pe divan, cu țigara în gură.

— Deranjez? am întrebat eu cu tonul cel mai ironic posibil.

Calm, mi-a replicat:

— Nu. După cum vezi, nu lucrez.

Eu, tot malițioasă:

— Ah, într-adevăr! Să-nțeleg că nu lucrezi niciodată?

El, încă foarte blând:

— Te înșeli, draga mea. Dimpotrivă, lucrez din greu... Numai că meseria noastră este una care-ți permite să lucrezi fără a avea vreun instrument în mână.

Eu:

— Și la ce lucrezi în momentul acesta?... Ah! Da, știu, piesa de teatru versificată, întotdeauna aceeași, de doi ani încoace. Știi că este într-adevăr lucru mare că ți-ai luat soție cu avere!... Asta îți îngăduie să trândăvești în voie.

Credeam că o să sară ca ars. Nicidecum. A venit să mă ia de mâini cu blândețe.

— Să vedem, tot acolo am rămas? O să ne reluăm stilul de viață războinic?... Atunci de ce te-ai mai întors?

Mărturisesc că m-am simțit un pic emoționată de tonul lui afectuos și trist; dar m-am gândit la tine, sărmană mătușă, la exilul tău, la toate greșelile sale, și asta mi-a dat curaj. Am căutat să-i spun ce era mai aspru, mai dureros... Ce știu eu?... Că eram mâhnită că m-am măritat cu un artist; că toată lumea din Moulins mă căina; că îmi găsisem toate prietenele măritate cu magistrați, cu bărbați serioși, influenți, bine poziționați, pe când el... Măcar de-ar fi câștigat bani. Dar nu, domnul lucra pentru glorie. Și ce mai glorie!... La Moulins nu auzise nimeni de el; la Paris, piesele îi erau fluierate. Cărțile nu i se vindeau. Și așa mai departe. Mi se părea că mă lua cu amețeli, pe măsură ce rosteam cuvintele răutăcioase. El mă privea fără să răspundă, cu foarte multă

răceală. Firește, acea răceală mă exaspera și mai tare. Eram atât de iritată, încât nu-mi mai recunoșteam vocea atingând tonalități extraordinare, și ultimele cuvinte pe care i le-am strigat – nu mai știu ce epigramă nedreaptă și necugetată fusese aceea – mi-au vâjâit în urechi... Cât despre lovitură, am crezut că domnul Petitbry își înfrâna actul de violență. Palid, strângând din dinți, Henri a făcut doi pași spre mine:

— Doamnă!...

Apoi, subit, furia lui s-a topit, chipul i-a devenit impasibil și m-a privit cu un aer atât de disprețuitor, atât de insolent, atât de calm... Oh! Pe legea mea, nervii îmi erau încordați la maximum. Am ridicat mâna și trosc! I-am aplicat cea mai teribilă palmă pe care-am dat-o vreodată în viața mea. La auzul zgomotului, ușa s-a deschis, iar martorii mei și-au făcut apariția, stupefiați, solemni:

— Domnule, este o infamie!...

— Nu-i așa? a spus bietul băiat, arătându-le gura plină de sânge.

Îți poți închipui ce confuză eram. Din fericire, mi-a venit ideea să mă prefac că leșin și să plâng din toată inima, ceea ce m-a ușurat grozav... Acum, Henri este în camera mea. Mă veghează, mă îngrijește și se poartă foarte frumos cu mine... Ce să-i faci? Ce mai impas!... Domnul Petitbry nu va fi foarte fericit.

NINA DE B...

*****

VII
Boema în familie

Nu cred că putea găsi cineva în tot Parisul un interior mai bizar și mai vesel decât al sculptorului Simaise. Viața în acea casă era o sărbătoare perpetuă. La orice oră ai fi sosit, auzeai cântece, râsete, zgomotul unui pian, al unei chitare, al unei tobe. Dacă intrai în atelier, era foarte puțin probabil să nu nimerești în mijlocul unei partide de badminton, al unui ritm de vals, al unei figuri de cadril sau în toiul pregătirilor unui bal, cu resturi de tul și panglici risipite printre dălțile sculptorului, cu flori false agățate de busturi, cu fuste cu paiete etalate pe vreun mulaj de lut încă umed.

Întâmplarea făcea să trăiască acolo patru fete cu vârste cuprinse între șaisprezece și douăzeci și cinci de ani, foarte drăguțe, dar foarte stânjenitoare; când aceste domnișoare își fluturau părul care le cădea pe spate în valuri de panglici, de ace lungi, de bucle în culori țipătoare, ziceai că în loc de patru sunt opt, șaisprezece, treizeci și două de domnișoare Simaise, la fel de zglobii, vorbind tare și râzând zgomotos, având toate aerul acela ușor băiețos specific fiicelor de artiști, gesturi de atelier, aplombul unui ucenic, și pricepându-se ca nimeni altcineva să concedieze un creditor sau să-i tragă un perdaf vreunui furnizor atât de insolent încât să-și etaleze nota de plată într-un moment inoportun.

Aceste tinere erau adevăratele stăpâne ale casei. Tatăl lucra din zori, sculptând, modelând fără încetare, căci nu avea avere. La început, era ambițios, se străduia să lucreze bine. Câteva expoziții de succes îi prevesteau o oarecare glorie. Dar familia sa exigentă, pe care trebuia s-o hrănească, s-o îmbrace, căreia trebuia să-i asigure stabilitatea financiară, l-a făcut să rămână un mediocru al meșteșugului. Cât despre doamna Simaise, ea nu avea nicio ocupație. Foarte frumoasă în momentul căsătoriei, foarte admirată în lumea artistică în care o intodusese soțul ei, se resemnase la început să fie doar o femeie drăguță, iar mai târziu o fostă femeie drăguță. De origine creolă, după cum pretindea – deși este aproape sigur că părinții ei nu au părăsit niciodată Courbevoie –, își petrecea zilele de dimineață până seara într-un hamac agățat rând pe rând în toate încăperile apartamentului, flutura din evantai, își făcea siesta, cu un profund dispreț pentru detaliile materiale ale existenței. Îi servise atât de des soțului ei ca model pentru Hebe și Diana, încât își închipuia că va trece prin viață cu o semilună pe frunte și o cupă în mână, încărcată de embleme pentru orice lucrare. În plus, trebuia remarcată dezordinea din locuință. Îți trebuia o oră ca să cauți cele mai mici obiecte.

— Mi-ai văzut degetarul?... Marthe, Éva, Geneviève, Madeleine, mi-ați văzut careva degetarul?

Sertarele, unde zăceau în dezordine cărți, pudră, ruj, paiete, linguri, evantaie, erau pline până la refuz, dar nu adăposteau nimic util; de altfel, erau părți ale unor mobile bizare, ingenioase, incomplete, deteriorate. Iar casa în sine era atât de neobișnuită! Deoarece se mutau foarte des, nu aveau timp să se instaleze, iar acest interior vesel

lăsa întotdeauna impresia că așteaptă curățenia generală, indispensabilă, care vine după o noapte de bal. Doar că lipseau atâtea lucruri, încât nu merita osteneala de a face curățenie, iar dacă se îmbrăcau frumos, dacă circulau pe străzi cu strălucirea unui meteor, cu o aparență de eleganță și de lux, onoarea era salvată. Campamentul nu stingherea cu nimic acest trib de nomazi. Prin ușile deschise, sărăcia era trădată dintr-odată de cei patru pereți goi ai unei camere nemobilate și de harababura unei odăi înțesate de obiecte. Era viața de boemă a familiei, o viață plină de neprevăzut, de surprize...

În momentul în care se așezau la masă, își dădeau seama că totul lipsește și că trebuie să ia micul dejun afară cât mai repede. În acest fel, orele treceau repede, în agitație și trândăvie; iar asta avea și un avantaj. Dacă luau micul dejun mai târziu, nu mai cinau, renunțau să mai servească supa la bal, unde se duceau aproape în fiecare seară. De asemenea, adeseori, aceste doamne organizau serate. Beau ceaiul în recipiente ciudate, cupe, căni mari, scoici japoneze, toate ciocnite în îmbulzeală, lovite în timpul mutărilor. Seninătatea mamei și a fiicelor în fața acestei situații disperate era admirabilă. Pe legea mea, ele aveau în cap cu totul alte idei decât cele gospodărești. Una își împletise părul ca o suedeză, alta și-l cârlionțase ca un bebeluș englez, iar doamna Simaise, tolănită în hamacul ei, trăia extazul frumuseții ei de altădată. Cât despre tata Simaise, el era mereu încântat, numai să audă râsul drăgălaș al fiicelor lui prin preajma sa, că se încarcă bucuros cu greutatea acestei existențe dezorientate. Lui i se adresau alintându-se: „Papa, am nevoie de o pălărie... papa, îmi trebuie o rochie." Uneori, iarna era aprigă. Iar ei atât de împrăștiați,

primeau atâtea invitații... Eh! Tatăl trebuia să se trezească cu două ore mai devreme. Făceau focul doar în atelierul în care se aduna toată familia. Domnișoarele își croiau și-și coseau rochiile singure, pe când sfoara hamacului scârțâia regulat, iar tatăl lucra cățărat pe scară.

Le-ați întâlnit vreodată pe aceste doamne în lume? Când își făceau apariția se producea rumoare. Pe cele două surori mai mari le cunoșteam bine; erau mereu așa de împodobite, așa de dichisite, că oricine ar fi vrut să le aibă ca partenere la dans. Se bucurau de succes la fel de mult ca și surorile mai mici și aproape la fel de mult ca mama lor odinioară; de altfel, aveau o grație în a-și purta toaletele, bijuteriile la modă, o dezinvoltură atât de atrăgătoare, niște râsete nesăbuite de copii prost-crescuți și o manieră spaniolă în a-și face vânt cu evantaiul... Cu toate acestea, nu se mai măritau. Niciun admirator n-a putut rezista vreodată spectacolului acestui interior ciudat. Extravaganța haotică și inutilă, lipsa farfuriilor, multitudinea de tapiserii vechi și găurite, de lustre antice și dezarticulate, care-și pierduseră pojghița de aur, ușile prin care intra curentul, țârâitul creditorilor la ușă, neglijeul acestor domnișoare în papuci și-n halate lungi de hotel, îi puneau pe fugă și pe cei mai bine intenționați. Ce vreți? Nu toată lumea se resemnează să-și atârne prin preajmă hamacul unei femei leneșe pentru toată viața.

Ba chiar mă tem că domnișoarele Simaise nu s-au măritat. Și totuși, au avut o ocazie magnifică și unică de-a o face în timpul Comunei. Familia se refugiase în Normandia, într-un orășel foarte progresist, plin de avocați, notari și oameni de afaceri. Tatăl, abia sosit, căuta clienți. Renumele său de sculptor îl ajuta; și cum se

afla într-o piață publică din orășel o statuie a lui Cujas făcută de el, s-au găsit clienți care să-i comande busturi chiar printre persoanele de vază ale locului. Mama și-a agățat imediat hamacul într-un colț al atelierului, iar domnișoarele au organizat mici petreceri. De îndată au avut foarte mult succes. Cel puțin aici, sărăcia părea un accident al exilului, iar dezordinea provocată de mutarea lor avea o justificare. Aceste fete frumoase și elegante râdeau chiar și ele, privindu-și cu detașare sărăcia. Plecaseră fără să ia nimic cu ele. Iar din Parisul închis nu putea veni nimic. Dar asta le adăuga o notă de șarm. Te ducea cu gândul la țiganii nomazi care-și piaptănă părul frumos într-o șură și-și potolesc setea în pâraie. Cei mai puțin poetici le comparau în mintea lor cu exilatele din Koblenz, cu doamnele de la curtea Mariei Antoaneta, care plecaseră în grabă, fără pudră sau crinoline, fără cameriste, obligate să recurgă la tot felul de expediente, învățând să se servească singure, dar păstrându-și frivolitatea de la curțile Franței și surâsul teribil de înțepător.

În fiecare seară, o mulțime de oameni ai legii, impresionați, umpleau atelierul Simaise. Lângă un pian închiriat, toată lumea dansa polcă, vals, dans scoțian – încă se obișnuia dansul scoțian în Normandia... „Voi sfârși prin a mărita una“, își spunea tata Simaise; iar adevărul este că, odată plecată prima, ar fi urmat și celelalte. Din nefericire, prima nu pleca, dar nici mult nu mai avea. Dintre numeroșii valsatori ai acestor domnișoare, din tot acel corp de balet al avocaților, substituților și notarilor, cel mai înrăit dansator era un avocat văduv, foarte stăruitor pe lângă fata cea mare. În casă, i se spunea „primul avocat dansator“, în amintirea baletelor lui Molière; și, într-adevăr, văzând ritmul în

care se agita voinicul, papa Simaise și-a pus în el cele mai mari speranțe. Însă oamenii de afaceri nu dansează ca toată lumea. Acela, valsând de zor, își făcea și el gândurile lui: „Această familie Simaise este șarmantă... Tra la la... La la la... dar degeaba mă presează... la la la... la la prima... nu voi încheia nimic până ce porțile Parisului nu se vor redeschide... Tra la la... și până ce nu mă voi informa... la la la....“ Așa gândea primul avocat dansator; și, într-adevăr, imediat ce Parisul a fost deblocat, s-a informat asupra familiei și căsătoria nu a mai avut loc.

De atunci, bietele tinere au ratat multe alte ocazii. Dar asta nu a tulburat cu nimic veselia acelei gospodării deosebite. Dimpotrivă, cu cât plecau, cu atât erau mai veseli. Iarna trecută, au schimbat locuințele de trei ori, li s-a vândut una și, cu toate acestea, au dat două mari baluri mascate.

*****

VIII

Fragment din scrisoarea unei femei, găsită pe strada Notre Dame Des Champs

...Ce mult m-a costat căsătoria cu un artist. Ah! Draga mea, să fi știut!... Dar fetele tinere își fac gânduri atât de ciudate despre orice. Închipuie-ți că, la Expoziție, când vedeam în catalog acele adrese îndepărtate ale străzilor liniștite, de la capătul Parisului, îmi imaginam niște vieți pașnice, sedentare, dedicate serviciului și familiei, și-mi spuneam, simțind dinainte cât de geloasă aveam să fiu: „Iată ce fel de soț îmi doresc. Va fi mereu alături de mine. Ne vom petrece toate zilele împreună, el în fața tabloului sau a sculpturii sale, eu citind, cosând alături de el în atmosfera calmă a atelierului.“ Biată inocentă, vai! Pe atunci nu-mi dădeam seama ce înseamnă un atelier, nici lumea ciudată care-l populează. Niciodată, uitându-mă la acele statui ale zeităților atât de obraznic decoltate, nu mi-ar fi trecut prin minte că există femei destul de îndrăznețe pentru... Și că eu însămi... Dacă aș fi știut, te rog să mă crezi că nu m-aș fi căsătorit cu un sculptor. Ah! Dar nu, de pildă... Trebuie să spun că, acasă, toți erau împotriva acestei căsnicii, în ciuda averii soțului meu, a numelui său deja celebru și a frumoasei case pe care o construise pentru noi doi. Doar eu îl dorisem. Era atât de elegant, de șarmant, de curtenitor. Mi se părea totuși că se amesteca prea mult în toaletele și

coafurile mele: „Ridicați-vă astfel părul, așa...“ Și domnul se amuza să așeze o floare chiar în mijlocul buclelor mele, cu mai mare măiestrie decât oricare dintre modistele noastre. Atâta experiență la un bărbat, era înspăimântător, nu-i așa? N-ar fi trebuit să mă încred atâta... În fine, vei vedea. Ascultă.

Ne întorceam din luna de miere. Pe când mă instalam în apartamentul meu drăguț, atât de bine mobilat, tot acel paradis pe care-l cunoști, soțul meu, de-abia sosit, se apucase să lucreze și-și petrecea zilele în atelierul său, departe de casă. Seara, întorcându-se, îmi vorbea cu fervoare despre viitoarea lui expoziție. Subiectul era „o femeie romană ieșind din baie“. Voia să redea în marmură acea înfiorare a pielii în contact cu aerul, umezirea texturilor delicate lipindu-se de umeri, și multe alte lucruri frumoase pe care nu mi le amintesc. Când suntem doar noi și-mi vorbește despre sculptura sa, nu înțeleg prea bine totul. Cu toate acestea, îi spuneam încrezătoare: „Ar fi foarte drăguț...“ Și mă vedeam deja pe nisipul fin al aleilor, admirând opera soțului meu, o bucată de marmură frumoasă pe tapiseria verde, în timp ce auzeam murmurându-se în urma mea: „Soția autorului...“

În sfârșit, într-o zi, curioasă să văd în ce stadiu ne aflam cu doamna noastră romană, avui ideea să mă duc să-l surprind în atelierul său, pe care nu-l cunoșteam încă. Era una din primele mele ieșiri singură, și mă făcusem frumoasă. Vai!... Sosind, am găsit poarta grădiniței de la parter larg deschisă. Așa că am intrat direct acolo, și închipuie-ți ce indignată am fost când mi-am zărit soțul în bluză albă ca un zidar, nepieptănat, cu mâinile murdare de pământ, având în fața sa, în picioare, pe o platformă, o femeie, draga mea, o creatură mare, aproape dezbrăcată, și cu un aer liniștit în acea ținută,

de parcă i s-ar fi părut perfect naturală. Alături de ea, aruncate pe un scaun, se găseau hainele ei ponosite și pline de noroi, o pereche de cizmulițe de drum lung și-o pălărie rotundă cu o pană căzută. Am văzut toate acestea în grabă, căci înțelegi ce repede am fugit. Étienne voia să-mi vorbească, să mă rețină, dar am făcut un gest de oroare față de mâinile lui murdare de lut și am fugit la mama, la care am ajuns pe jumătate vie. Îți poți imagina ce primire am avut:

— Ah! Dumnezeule, copila mea, ce-i cu tine?

I-am povestit mamei ceea ce tocmai văzusem, cât de îngrozitoare era femeia aceea și-n ce costumație era îmbrăcată. Și plângeam, plângeam... Mama, foarte emoționată, a încercat să mă consoleze, să-mi explice că poate era un model.

— Cum! Dar este abominabil... Nu mi-a vorbit despre asta înainte să ne căsătorim!...

Étienne a sosit atunci foarte tulburat, încercând la rândul lui să mă facă să înțeleg că un model nu este o femeie oarecare și că, de altfel, sculptorii nu pot lucra fără un model. Dar motivele sale nu m-au convins câtuși de puțin și-am susținut răspicat că nu mai voiam un soț care să-și petreacă zilele față-n față cu niște domnișoare într-o ținută ca aceea.

— Să vedem, dragă prietene, a zis atunci biata mama, care se străduia să rânduiască totul, oare, din respect pentru soția ta, n-ai putea să înlocuiești acel model cu unul asemănător, din carton?

Soțul meu își mușca mustața cu furie:

— Dar este imposibil, dragă mamă.

— Și totuși, dragul meu, mi se pare... De exemplu, modistele noastre au capete de carton pe care le folosesc

pentru a monta bonetele... Ei bine, ceea ce se face pentru cap, nu s-ar putea face la fel de bine pentru...?

Părea că nu e posibil. Cel puțin asta încerca să ne demonstreze Étienne din greu, folosindu-se de toate detaliile, de toate cuvintele tehnice. Avea, într-adevăr, un aer foarte nefericit. Îl priveam cu coada ochiului în timp ce-mi ștergeam lacrimile și vedeam că tristețea mea îl mâhnea foarte mult. În sfârșit, după o discuție interminabilă, am convenit că, de vreme ce modelul era indispensabil, de fiecare dată când ar fi venit, eram și eu acolo. Chiar lângă atelier se afla o mică debara foarte comodă, de unde puteam să observ fără să fiu văzută. Este rușinos, vei spune tu, să fii geloasă pe asemenea creaturi și să-ți arăți gelozia. Dar, vezi tu, draga mea, trebuie să treci prin astfel de emoții ca să poți să-ți dai cu părerea.

A doua zi, trebuia să sosească modelul. Îmi fac atunci curaj și mă instalez în cabina mea, cu condiția expresă ca, la cea mai mică lovitură în peretele despărțitor, soțul meu să vină repede la mine. Nici nu mă închisesem bine, că neplăcutul model din ziua precedentă își face apariția, împopoțonat Dumnezeu știe cum, cu o înfățișare atât de nefericită că mă întrebam cum putusem să fiu geloasă pe o femeie care pleacă pe stradă cu mânecile murdare la manșete și cu un șal vechi cu franjuri verzi. Ei bine, draga mea, când am văzut-o pe această creatură scoțându-și șalul și rochia în mijlocul atelierului, dezbrăcându-se cu atâta ușurință, cu atâta impudoare, am avut o senzație pe care n-aș putea s-o descriu în cuvinte. Furia mă înăbușea... Repede, bat în peretele despărțitor... Étienne sosește. Tremuram, eram palidă. Râde de mine, mă liniștește blând și se întoarce la lucrul său... Acum femeia stătea în picioare, pe jumătate goală, cu părul ei bogat despletit și căzându-i lin pe

spate. Nu mai era creatura de dinainte, ci aproape deja o statuie, în ciuda minei sale obosite și banale. Aveam inima cât un purice. Cu toate acestea, n-am zis nimic. Deodată, îl aud pe soțul meu strigând: „Piciorul stâng... aduceți piciorul stâng înainte.“ Și, întrucât modelul nu înțelegea prea bine, se apropie de ea, și... Ah! nu m-am mai putut abține. Bat. El nu mă aude. Bat încă o dată, cu furie. De data aceasta, vine în grabă, cu sprânceana un pic încruntată, în toiul muncii.

— Haide, Armade... fii rezonabilă!

Iar eu, înlăcrimată, îmi sprijineam capul pe umărul său:

— Nu mai pot suporta, dragul meu... Nu mai pot... nu mai pot.

Atunci, brusc, fără să-mi răspundă, intră în atelier și-i face semn acelei femei odioase, care s-a îmbrăcat și a plecat.

Timp de câteva zile, Étienne nu s-a mai întors în atelierul său. Stătea cu mine, nu mai ieșea, ba chiar refuza să-și vadă amicii; de altminteri, era foarte bun, dar părea atât de trist. Odată l-am întrebat timid:

— Să-nțeleg că nu mai lucrezi?

La care am primit următorul răspuns:

— Nu poți lucra fără un model.

N-am avut curaj să insisit, căci simțeam cât de vinovată eram și că era îndreptățit să-mi poarte pică. Cu toate acestea, am reușit să-l conving, datorită dezmierdărilor și duioșiilor mele, să se întoarcă în atelierul său și să încerce să-și termine statuia din... Cum se spune? Din inspirație, adică din imaginație; pe scurt, după metoda mamei. Eu găseam acest lucru foarte fezabil; dar bietului băiat îi era foarte greu. În fiecare seară, se întorcea crispat, descurajat, aproape bolnav. Ca să-l remontez, mă

duceam des să-l văd. Spuneam întotdeauna: „Este șarmant.“ Dar adevărul este că statuia nu mai progresa deloc. Nici măcar nu știu dacă mai lucra. Când mă duceam, îl găseam întotdeauna fumând pe divanul lui sau făcând cocoloașe de humă pe care le arunca furios în perete.

Într-o după-amiază în care mă aflam acolo, privind-o pe această biată doamnă romană, schițată pe jumătate, abia ieșind din baie, mi-a trecut prin minte o idee fantastică. Romana avea aproape aceleași dimensiuni ca și mine... poate că, la o adică, aș putea...

— Ce anume se-nțelege printr-un picior frumos? l-am întrebat deodată pe soțul meu.

Mi-a explicat pe larg, arătându-mi ce-i mai lipsea statuii sale, lucru pe care nu-l putea realiza fără un model... Bietul băiat! Avea un aer atât de dezolat când spunea asta... Știi ce am făcut... Pe legea mea, cu atât mai rău, am strâns fără ezitare draperia care atârna într-un colț și m-am dus în cabina mea; apoi, încetișor, fără să spun nimic, în timp ce încă se mai uita la statuie, am venit și m-am așezat pe estrada din fața lui, în costumația și atitudinea pe care le văzusem la acel model îngrozitor... Ah! Draga mea, ce emoție m-a cuprins când a ridicat capul! Îmi venea să râd și să plâng. Eram roșie... Și blestemata aceea de muselină pe care trebuia s-o aranjezi pe toate părțile. În fine! Étienne părea atât de fermecat, încât asta m-a liniștit repede. Închipuie-ți, draga mea, dacă l-ai auzi...

*****

IX
Văduva unui bărbat important

Nimeni nu a fost surprins să afle că urma să se recăsătorească. În ciuda geniului său, sau poate tocmai din cauza geniului său, bărbatul important o făcuse să trăiască cincisprezece ani de viață foarte dură, plină de capricii, de ciudățenii răsunătoare, care atrăgeau uneori atenția întregului Paris. În marele drum spre glorie, pe care-l parcursese triumfător și cu cea mai mare viteză, ca aceia care trebuie să moară de tineri, ea îl urmase, umilă și temătoare, așezată într-un colț al trăsurii, așteptându-se mereu la tot felul de șocuri. Când se plângea, părinții, prietenii, toată familia erau împotriva ei: „Respectă-i slăbiciunile, i se spunea, sunt slăbiciunile unui zeu. Nu-l tulbura, nu-l deranja. Închipuie-ți că soțul tău nu-ți aparține în totalitate. El aparține mult mai mult patriei, artei, decât familiei... Și cine știe dacă fiecare din greșelile pe care i le reproșezi nu i-au adus niște opere sublime?...“

Și totuși, la sfârșit, plictisită de atâta răbdare, avea gesturi de revoltă, de indignare, de injustețe, așa de mult că-n momentul în care bărbatul important muri, erau în pragul separării și gata să-și târască frumosul nume celebru pe a treia pagină a ziarelor de scandal.

După zbuciumul acestei uniuni nefericite, după neliniștile ultimei boli și după lovitura subită a morții care-i

trezise pentru un moment vechea afecțiune, primele luni de văduvie au avut asupra tinerei femei efectul salvator, odihnitor, al unei terapii de sezon prin băi. Izolarea forțată, șarmul liniștit al durerii potolite i-au conferit la treizeci și cinci de ani o a doua tinerețe aproape la fel de seducătoare ca și prima. De altfel, negrul îi stătea bine; pe urmă, avea aerul responsabil, ușor mândru, al unei femei rămase singură în viață, cu toată onoarea numelui mare pe care-l purta. Foarte atentă la gloria defunctului, această glorie blestemată care o costase atâtea lacrimi și care acum creștea din zi în zi ca o floare splendidă hrănită din pământul negru al mormântului, era văzută, înfășurată în voalurile ei lungi și sobre, înfățișându-se înaintea directorilor teatrelor, a editorilor, ocupându-se de reeditarea operelor soțului ei, veghind asupra impactului pe care-l aveau operele postume, manuscrisele neterminate și adăugând la toate aceste detalii un soi de grijă solemnă, ca un respect de sanctuar.

În acest moment a întâlnit-o cel de-al doilea ei soț. Și el era muzician, aproape un necunoscut, compozitor de valsuri, de melodii, și autorul a două mici opere ale căror partituri, admirabil imprimate, erau mai puțin cântate decât vândute. Cu un chip amabil și o avere frumușică ce-i revenea de la familia sa excesiv de burgheză, avea pe deasupra un respect infinit pentru genii, curiozitate față de oamenii celebri și naivitatea entuziastă a artiștilor încă tineri. Prin urmare, când i-a fost prezentată soția maestrului, a fost încântat peste măsură. Era ca și cum i-ar fi apărut însăși imaginea glorioasei muze. Se îndrăgosti pe loc și, întrucât văduva începuse să primească din nou oaspeți, se prezentă și el. Acolo, pasiunea sa crescu în atmosfera geniului care încă plutea

în toate ungherele salonului. Astfel, puteau fi văzute bustul maestrului, pianul la care compunea, partiturile sale etalate pe toate mobilele, încă melodioase, de parcă din paginile lor întredeschise frazele scrise răsunau muzical... Șarmul autentic al văduvei, fixat în această amintire austeră ca într-un cadru prielnic, l-a făcut să se-ndrăgostească nebunește.

După ce ezită îndelung, viteazul tânăr ajunse să-și declare iubirea, dar în termeni atât de umili, atât de timizi... Știa ce neînsemnat era pentru ea. Înțelegea cât de mult ar fi putut să regrete dacă și-ar fi schimbat numele ilustru cu al său, necunoscut și lipsit de valoare... Și mii de alte naivități de acest fel. Gândiți-vă că, în străfundul inimii, doamna era foarte flatată de cucerirea ei, dar juca rolul femeii îndurerate și-și lua niște aere disprețuitoare, blazate, de femeie pentru care viața s-a sfârșit fără speranța vreunui reînceput. Ea, care nu fusese niciodată atât de liniștită ca după moartea celebrului ei soț, găsi totuși lacrimi pentru a-l regreta, o ardoare entuziastă cu care să vorbească despre el. Aceste lucruri, fără îndoială, nu făcură decât să-l exalte pe tânărul ei adorator, să-l facă mai elocvent, mai stăruitor.

Pe scurt, această văduvie severă se termină cu o căsătorie; dar văduva nu abdică deloc și rămase – deși măritată – mai mult ca niciodată văduva bărbatului faimos, înțelegând bine că, în ochii celui de-al doilea soț, în asta consta adevăratul ei prestigiu. Simțindu-se mai puțin tânără decât el, ca să-l împiedice să-și dea seama, îl copleși cu disprețul ei, cu un soi de compătimire vagă, cu un regret de mezalianță neexprimat și jignitor. Dar el nu se simțea deloc jignit, dimpotrivă. Era atât de convins de inferioritatea sa și i se părea foarte natural ca

amintirea unui asemenea om să se instaleze despotic într-o inimă! Pentru a-l menține în această atitudine umilitoare, îi citea uneori scrisorile pe care i le scrisese maestrul pe vremea când îi făcea curte. Această revenire în trecut o întinerea cu cincisprezece ani, îi conferea siguranța de sine a femeii frumoase, iubite, privite de-a lungul ditirambilor pasionați, exagerarea șarmantă a pasiunii scrise. Dacă se schimbase de atunci, tânărului soț nu-i păsa câtuși de puțin; el o adora încrezându-se în cuvintele altuia, care-i alimentau o anume vanitate neobișnuită. I se părea că aceste rugăminți înflăcărate se adăugau la ale lui și că moștenea de aici un întreg trecut amoros.

Ciudat cuplu! Și mai ciudat se purtau în lume. Uneori, îi vedeam la teatru. Nimeni n-ar fi recunoscut-o pe tânăra temătoare, ușor timidă, care-l însoțea odinioară pe *maestro*, pierdută în umbra uriașă pe care o făcea acesta în jurul lui.

Acum, se arăta în fruntea lojei, atrăgând toate privirile asupra strălucirii ei. Ai fi spus că poartă pe cap aureola primului soț, al cărui nume răsuna în jurul ei ca un omagiu sau ca un reproș. Celălalt, așezat ceva mai în spate, cu figura curtenitoare a celor sacrificați, îi observa toate mișcările, atent s-o servească la tot pasul.

Acasă, atitudinea lor ciudată era și mai vădită. Îmi amintesc de o serată pe care au dat-o la împlinirea unui an de la căsătorie. Soțul se plimba printre invitați, mândru și puțin stânjenit că reunise la el atâta lume. Soția, disprețuitoare, melancolică, superioară, era în acea seară văduva bărbatului celebru mai mult ca niciodată. Își privea soțul peste umăr, spunându-i „bietul meu prieten", copleșindu-l cu toată corvoada primirii oaspeților,

având un aer care părea să spună: „Numai la asta ești bun.“ În jurul ei, se forma cercul apropiaților de altădată, al celor care asistaseră la începuturile strălucite ale maestrului, la luptele, la succesele sale. În prezența lor se fandosea, făcea pe fetița mică. O cunoscuseră de când era foarte tânără! Aproape toți îi spuneau pe numele de botez, „Anaïs“. Era ca un fel de cenaclu, de care bietul soț se apropia respectuos, pentru a auzi vorbindu-se de predecesorul său. Erau amintite premierele glorioase, acele seri de bătălie aproape toate câștigate, apoi maniile marelui om, maniera sa de a lucra când, pentru a atrage inspirația, voia ca soția să-i fie alături, împodobită și decoltată...

— Îți amintești, Anaïs? Iar Anaïs suspina, se înroșea...

De pe vremea aceea datau frumoasele sale piese de dragoste, mai ales *Savonarole*, cea mai pasionată dintre toate, cu celebrul ei duet în care era vorba de claruri de lună, de parfumuri de trandafir și de triluri de privighetori. Un entuziast o cântă la pian, în emoția contemplativă a celor de față. La ultima notă a acestei admirabile bucăți, femeia izbucni în lacrimi.

— E prea mult pentru mine. Niciodată n-am putut s-o ascult fără să m-apuce plânsul.

Vechii prieteni ai maestrului, înconjurând-o pe nefericita lui văduvă cu condoleanțele lor afectuoase, veneau pe rând, ca la ceremoniile funebre, s-o strângă patetic de mână.

— Haide, Anaïs, curaj.

Și cel mai amuzant este că cel de-al doilea soț, stând în picioare lângă soția lui, cu un aer emoționat, pătruns,

recurgea și el la strângeri de mână, rostind partea sa de condoleanțe.

— Ce geniu! Ce geniu! spuse el ștergându-și ochii. Era în același timp comic și înduioșător.

*****

X
Mincinoasa

— O singură femeie am iubit în viața mea, ne-a spus într-o zi pictorul D... Am petrecut alături de ea cinci ani de fericire perfectă, de bucurii liniștite și înfloritoare. Pot să spun că ei îi datorez celebritatea mea de azi, atât de ușor mi-a fost lucrul în preajma ei, iar inspirația mi-a venit în mod natural. De când am întâlnit-o, am avut impresia că fusese a mea dintotdeauna. Frumusețea și caracterul ei răspundeau tuturor viselor mele. Această femeie nu m-a părăsit niciodată; a murit în casa mea, în brațele mele, iubindu-mă... Ei bine, când mă gândesc la ea, o fac cu furie. Când caut să mi-o imaginez așa cum am văzut-o în ultimii cinci ani, în lumina iubirii radioase, cu talia ei mlădioasă, cu paloarea aurie a feței, cu trăsăturile de evreică din Orient, regulate și fine pe chipul de o rotunjime lină, cu vorbirea domoală, catifelată ca și privirea ei, dacă încerc să dau acuratețe acestei viziuni, este pentru a-i spune mai degrabă: „Te urăsc!...“

Se numea Clotilde. În casa prietenilor noștri comuni, unde ne-am întâlnit, era cunoscută ca doamna Deloche și se spunea că e văduva unui căpitan de cursă lungă. Într-adevăr, părea să fi călătorit foarte mult. Stând de vorbă, îi venea să zică dintr-odată: „Când eram la Tampico...“ Sau: „Odată, în rada din Valparaiso...“ În afară de asta, nimic din aspectul sau limbajul ei nu lăsa să se întrevadă viața nomadă, nimic nu trăda dezordinea,

plecările precipitate și sosirile bruște. Era pariziancă, se îmbrăca cu un gust desăvârșit, fără niciunul dintre acele burnuzuri arăbești sau ponchouri excentrice după care sunt recunoscute soțiile ofițerilor și ale marinarilor, mereu în ținută de călătorie.

Când mi-am dat seama că o iubesc, prima, singura mea idee a fost să o cer în căsătorie. Cineva i-a vorbit în numele meu. Ea a răspuns simplu că nu se va recăsători niciodată. De atunci, am evitat să o revăd; și, cum gândirea mea era prea tulburată, prea ocupată ca să-mi permită să mai lucrez, m-am hotărât să călătoresc. Tocmai îmi făceam pregătirile pentru plecare când, într-o dimineață, chiar în apartamentul meu, în aglomerația de mobile deschise și de valize împrăștiate, am văzut-o intrând, spre marea mea stupoare, pe doamna Deloche.

„De ce plecați?“ mi-a spus ea blând... „Pentru că mă iubiți? Și eu vă iubesc... Numai că (aici vocea-i tremură un pic), numai că sunt măritată.“ Și mi-a spus povestea ei.

Un întreg roman de dragoste și de abandon. Soțul ei bea, o bătea. Se despărțiseră după trei ani. Familia ei, de care părea foarte mândră, ocupa o poziție înaltă în Paris, dar, de la căsătorie, nu voise s-o mai primească. Era nepoata marelui rabin. Sora ei, văduva unui ofițer superior, se măritase a doua oară cu șeful ocolului silvic din Saint-Germain. Iar ea, deși distrusă de soț, își păstrase, din fericire, din educația completă și foarte îngrijită pe care o primise, talente din care-și făcuse o adevărată resursă. Dădea lecții de pian pe la casele bogate de pe Chaussée d'Antin sau din suburbia Saint Honoré și-și câștiga bine pâinea...

Povestirea era impresionantă, dar un pic cam lungă, plină de acele bârfe picante și de incidentele interminabile care complică discursul feminin. Într-adevăr,

a fost nevoie de mai multe zile ca să-mi povestească. Închiriasem, pe bulevardul Impératrice, printre străduțele tăcute și peluzele liniștite, o căsuță pentru noi doi. Aș fi putut să petrec acolo un an s-o ascult, s-o privesc, fără să mă gândesc la muncă. Ea a fost prima care m-a trimis înapoi la atelierul meu, iar eu nu am putut s-o împiedic să-și reia lecțiile. Mă impresiona foarte mult preocuparea ei de a duce o viață demnă. Admiram acel spirit mândru, simțindu-mă totodată un pic umilit în fața voințe sale exprese de a nu datora nimic decât muncii ei. Așadar, toată ziua eram separați și ne revedeam abia seara în căsuța noastră.

Cu ce fericire mă întorceam la noi, atât de nerăbdător când întârzia și atât de vesel când o găseam acolo înaintea mea! Din plimbările sale prin Paris îmi aducea buchete, flori rare. Adeseori o forțam să accepte vreun cadou, dar ea, râzând, pretindea că e mai bogată decât mine, iar adevărul este că lecțiile trebuie să-i fi adus o grămadă de bani, căci se îmbrăca mereu cu o eleganță costisitoare, iar hainele negre pe care le purta din cochetărie, pentru a-și pune în valoare nuanța tenului și frumusețea, aveau netezimea catifelei, strălucirii de satin și de jais, confuzia dantelelor mătăsoase în care ochiul descoperea, sub o simplitate aparentă, lumi de eleganță feminină, în miile de reflexe ale unei culori unice.

De altfel, meseria ei nu avea nimic penibil, îmi spunea. Toate elevele sale, fete de bancheri, de agenți de schimb, o adorau, o respectau; și de mai multe ori mi-a arătat o brățară sau un inel care-i fuseseră dăruite în semn de recunoștință pentru grija ei. În afară de muncă, nu ne părăseam niciodată unul pe altul și nu plecam nicăieri. Doar că duminica se ducea la Saint-Germain

să-și vadă sora, soția șefului de la ocolul silvic, cu care făcuse pace de ceva timp. Eu o însoțeam până la gară. Revenea în aceeași seară și, de multe ori, în zilele lungi, ne dădeam întâlniri la vreo haltă, pe malul unei ape sau în pădure. Îmi povestea despre vizită, despre starea de spirit bună a copiilor și despre atmosfera fericită din acea gospodărie. Mă mâhnea să văd că duce lipsa unei familii adevărate și-mi spoream dovezile de afecțiune, ca s-o fac să uite de această postură falsă, care pesemne că punea la mare încercare o inimă ca a ei.

Ce vremuri fericite de muncă și de încredere! Nu bănuiam nimic. Tot ce spunea ea părea atât de adevărat, atât de natural. Nu-i reproșam decât un singur lucru. Uneori, vorbindu-mi despre casele unde mergea, despre familiile elevilor săi, făcea o sumedenie de presupuneri, țesea intrigi imaginare, pe care le inventa fără motiv. Foarte calmă, vedea întotdeauna romanul în jurul ei, iar viața i se scurgea în combinații dramatice. Aceste himere îmi tulburau fericirea. Eu, care dorisem să mă îndepărtez de restul lumii ca să trăiesc izolat alături de ea, o găseam foarte ocupată cu fel și fel de nimicuri. Totuși, puteam să iert cu ușurință acest defect la o femeie tânără și nefericită, a cărei viață fusese până atunci un roman trist, fără un deznodământ previzibil.

O singură dată am avut o bănuială, sau mai bine zis un presentiment. Într-o seară de duminică, nu s-a întors să se culce. Eram disperat. Ce să fac? Să mă duc până la Saint-Germain? Puteam să o compromit. Și totuși, după o noapte teribilă, eram hotărât să mă duc, când a apărut palidă și foarte tulburată. Sora ei era bolnavă; trebuise să rămână să o îngrijească. Am crezut ce mi-a spus, fără să mă-ndoiesc de iureșul cuvintelor ei, care debordau la

cea mai mică întrebare, înecând întotdeauna ideea principală într-un amalgam de detalii inutile, ora sosirii, un angajat foarte nepoliticos, întârzierea trenului. De două sau trei ori în aceeași săptămână s-a întors să se culce la Saint-Germain; după aceea, odată răpusă boala, și-a reluat viața obișnuită și liniștită de altădată.

Din nefericire, la puțin timp după aceea, a venit rândul ei să se-mbolnăvească. Într-o zi s-a întors de la lecțiile ei tremurând, transpirată și febrilă. S-a declanșat o congestie pulmonară, la început gravă și curând – mi-a spus medicul – iremediabilă. M-a cuprins o durere nebună, imensă. Apoi n-am mai visat decât să-i fac ultimele ore mai plăcute. Aș fi adus la căpătâiul muribundei familia sa, pe care o iubea atât de mult și de care se simțea nespus de mândră. Fără să-i spun nimic, i-am scris mai întâi surorii ei, la Saint-Germain, și m-am dus eu însumi la unchiul lor, marele rabin. Nici nu mai știu la ce oră nepotrivită am ajuns. Marile catastrofe bulversează profund viața, o tulbură în cele mai mici detalii... Cred că onorabilul rabin tocmai urma să ia cina. Părea foarte speriat și m-a primit în anticameră.

„Domnule", i-am spus eu, „există clipe în care toată vrajba trebuie să dispară".

Și-a întors chipul respectabil spre mine, foarte uluit.

Am reluat:

„Nepoata dumneavoastră este pe moarte."

„Nepoata mea!... Dar nu am nicio nepoată; vă înșelați."

„Oh! Vă rog, domnule, uitați ranchiunele acestea prostești de familie... Vă vorbesc despre doamna Deloche, nevasta căpitanului..."

„Nu cunosc nicio doamnă Deloche... Mă confunzi, dragul meu, te asigur."

Apoi, încetișor, m-a împins spre ușă, luându-mă drept un mistificator sau un nebun. Într-adevăr, trebuie să-i fi părut foarte ciudat. Ceea ce aflasem era atât de neașteptat, de teribil... Așadar, mă mințise... De ce?... Deodată, mi-a tveni o idee. I-am cerut vizitiului să mă ducă la adresa uneia dintre elevele despre care îmi vorbea mereu, fiica unui bancher foarte cunoscut.

L-am întrebat pe servitor:

„Doamna Deloche?"

„Nu locuiește aici."

„Da, știu bine... Este o femeie care le dă lecții de pian tinerelor dumneavoastră domnișoare."

„Nu avem nicio tânără domnișoară aici, nici măcar un pian... Nu înțeleg ce vreți să spuneți."

Și mi-a închis cu furie ușa în nas.

Nu am mers mai departe cu căutările mele. Eram sigur că aș fi găsit peste tot același răspuns, că aș fi trăit aceeași deziluzie. Întorcându-mă în sărmana noastră locuință, mi-a fost înmânată o scrisoare cu timbru de Saint-Germain. Am deschis-o, știind dinainte ce conține. Nici șeful ocolului silvic n-o cunoștea pe doamna Deloche. De altfel, nu avea nici nevastă, nici copil.

A fost ultima lovitură. Așadar, în toți acești cinci ani, fiecare cuvânt al ei fusese o minciună... Mii de gânduri de gelozie au pus deodată stăpânire pe mine; și, nebunește, fără să știu ce fac, am intrat în camera unde zăcea muribunda. Toate întrebările care mă chinuiau au răsunat deodată deasupra acelui pat al durerii:

„De ce te duceai duminica la Saint-Germain? Cu cine îți petreceai zilele? Unde ai dormit în noaptea aceea!...

Te rog, răspunde-mi.“ Și mă aplecam peste ea, căutând în străfundul ochilor ei încă mândri și frumoși răspunsurile pe care le așteptam cu înfrigurare; dar a rămas mută, impasibilă.

Am reluat, tremurând de furie:

„Nu dădeai lecții. Am fost peste tot. Nimeni nu te cunoaște... De unde veneau acei bani, acele dantele și bijuterii?“

Mi-a aruncat o privire de teribilă amărăciune și asta a fost tot... Într-adevăr, ar fi trebuit s-o scutesc, s-o las să moară liniștită. Dar o iubisem prea mult. Gelozia era mult mai puternică decât mila. Am continuat: „M-ai mințit timp de cinci ani. M-ai mințit în fiecare zi, ceas de ceas... Îmi cunoșteai toată viața, iar eu nu știam nimic despre a ta. Nimic, nici măcar numele tău. Căci acesta nu e numele tău adevărat, nu-i așa? Acest nume pe care-l purtai... Oh! Mincinoaso, mincinoaso! Stă să moară și eu nu știu pe ce nume să o strig... Haide, spune-mi, cine ești? De unde vii? De ce-ai intrat în viața mea?... Vorbește cu mine! Spune-mi ceva.“

Eforturi zadarnice! În loc să-mi răspundă, și-a întors cu greutate capul spre zid, de teamă ca nu cumva ultima ei privire să-mi dezvăluie secretul pe care-l ascundea... Așa a murit, nefericita! A murit fără să mărturisească nimic, mincinoasă până la capăt!

*****

XI
Contesa Irma

Domnul Charles d'Athis, om de litere, are onoarea de a vă anunța nașterea fiului său Robert.

Copilul este bine.

Tot Parisul literar și artistic a primit, în urmă cu zece ani, această invitație pe hârtie satinată, cu blazonul conților d'Athis-Mons, dintre care ultimul, Charles d'Athis, știuse – încă atât de tânăr – să-și facă un adevărat renume de poet.

„Copilul este bine."

Dar mama? Oh! În scrisoare nu se făcea nicio referire la ea. Toată lumea o cunoștea foarte bine. Era fiica unui bătrân braconier din Seine-et-Oise, un vechi model pe nume Irma Sallé, al cărei portret stătuse prin toate expozițiile, la fel ca originalul prin toate atelierele. Fruntea sa joasă, buza curbată ca a modelelor antice, această revenire a unui chip de țărancă la liniile primitive – o păzitoare de curcani cu trăsături grecești –, tenul ușor înnegrit de soare, ca al copiilor care se joacă pe afară, conferindu-i părului blond reflexe de mătase pală, îi atribuiau acestei neobrăzate un soi de originalitate sălbatică, pe care o completau doi ochi de un verde magnific, înfundați sub sprâncenele groase.

Într-o seară, ieșind de la Operă, de la un bal, d'Athis o dusese să ia cina și, de doi ani, tot luau cina împreună. Dar, deși Irma intrase complet în viața poetului, această invitație insolentă și aristocratică vă arată totodată ce loc neînsemnat ocupa în inima lui. Într-adevăr, în acest menaj provizoriu, femeia nu era decât o intendentă, aducând în administrarea locuinței poetului-gentilom asprimea dublei sale naturi, de țărancă și de curtezană și străduindu-se, cu orice preț, să se facă indispensabilă. Prea rustică și neroadă ca să înțeleagă vreodată geniul lui d'Athis, acele versuri frumoase, rafinate și mondene, care făceau din el un soi de Tennyson parizian, știuse totuși să se plieze după toate mofturile și pretențiile lui, ca și cum, în străfundul acelei naturi vulgare, rămăsese o fărâmă din admirația umilă a țărăncii pentru nobil, a vasalului pentru seniorul său. Nașterea copilului nu făcu decât să accentueze inutilitatea sa în acea casă.

Când contesa văduvă d'Athis-Mons, mama poetului, femeie distinsă și de rang înalt, află că i s-a născut un nepot, un viconte mic și drăgălaș, recunoscut după toate formalitățile de tatăl său, dori să-l vadă și să-l îmbrățișeze. Cu siguranță, pentru o fostă cititoare a reginei Marie-Amélie, era dureros gândul că moștenitorul unui nume atât de mare avea o asemenea mamă; dar, în spiritul formulei acelor mici invitații, bătrâna doamnă uită că această creatură exista. Alese, ca să-l vadă pe copilul dat în grija doicii, zilele în care era sigură că nu va întâlni pe nimeni, îl admiră, îl răsfăță, îl strânse la inimă, făcu din el idolul său, acea ultimă adorație a bunicilor, care le servește ca pretext pentru a mai trăi câțiva ani, ca să-i vadă crescând pe cei mici.

Apoi, când bebelușul viconte se făcu mai mare și se întoarse să trăiască alături de tatăl său și de mama sa, întrucât contesa nu putea să renunțe la scumpele ei vizite, se ajunse la o convenție: atunci când suna bunica, Irma dispărea umilă și-n liniște; sau, la fel de bine, copilul era adus la casa bunicii și, alintat de cele două mame ale sale, le iubea la fel de mult și pe una și pe cealaltă, fiind un pic surprins să simtă în forța dezmierdărilor lor un fel de dorință de excludere, de acaparare. D'Athis, nepăsător, absorbit de versurile lui, de renumele său înfloritor, se mulțumea să-l adore pe micuțul Robert, să le vorbească tuturor despre el și să-și imagineze că pruncul e numai al lui. Această iluzie nu dură mult.

— Aș vrea să te văd însurat... îi spuse într-o bună zi mama lui.

— Da, dar copilul?

— Stai fără grijă. Ți-am găsit o tânără nobilă, săracă și care te adoră. I l-am prezentat pe Robert și sunt deja vechi prieteni. De altfel, în primul an, îl voi ține pe drăgălaș cu mine. După aceea, vom vedea.

— Și această... această fată? se hazardă poetul, înroșindu-se un pic, căci era prima dată când îi vorbea mamei despre Irma.

— Ehei! răspunse bătrâna văduvă râzând, îi vom face o zestre drăguță și sunt sigură că-și va găsi și ea pe cineva cu care să se mărite. Burghezul din Paris nu este superstițios.

În aceeași seară, d'Athis, care nu fusese niciodată îndrăgostit nebunește de metresa lui, îi vorbi despre aceste aranjamente și o găsi, ca întotdeauna, supusă și pregătită de orice. Dar, a doua zi, când se întoarse acasă, mama și copilul lipseau. Fură găsiți, într-un târziu, la

tatăl Irmei, într-o mirişte micuţă şi înfiorătoare de la marginea pădurii Rambouillet; iar când poetul sosi, fiul său, prinţişorul, îmbrăcat în catifea şi-n dantele, ţopăind pe genunchii bătrânului braconier, se juca cu pipa acestiua, alerga după găini, fericit să-şi fluture buclele aurii în aerul proaspăt. D'Athis, deşi foarte emoţionat, ar fi dorit să ia totul în glumă şi să-i aducă repede pe cei doi fugari acasă. Dar Irma nu vedea astfel lucrurile. Fusese alungată de acasă şi-şi luase copilul cu ea. Nimic mai firesc... Ca să se întoarcă, nu-i trebui nici mai mult nici mai puţin decât promisiunea poetului că va renunţa la căsătorie. În plus, îşi stabili propriile ei condiţii. Prea mult timp uitaseră că e mama lui Robert. Să se ascundă mereu, să dispară atunci când venea doamna d'Athis, această viaţă nu mai era posibilă. Copilul se făcea prea mare ca să se expună la aceste umilinţe de faţă cu el. Conveniră că, de vreme ce doamna d'Athis nu dorea să se întâlnească cu metresa fiului ei, să nu mai vină pe la el, ci micuţul să fie adus în toate zilele la ea.

Atunci începu pentru bătrâna bunică un adevărat supliciu. În fiecare zi, apăreau noi obstacole care-i împiedicau vizitele. Copilul tuşise; era frig, ploua. Apoi urmau plimbarea, echitaţia, gimnastica. Nu-şi mai vedea nepoţelul, biata bătrână. La început voi să se plângă lui d'Athis; dar numai femeile cunosc secretul acestor mici confruntări. Trucurile lor rămân invizibile, ca punctele ascunse ce susţin volanele şi dantelele toaletelor lor. Poetul era incapabil să-şi dea seama ce se petrece; iar trista bunică îşi petrecea viaţa aşteptând vizita scumpului ei, pândind nerăbdătoare în stradă când ieşea cu vreun servitor, iar cu aceste sărutări date pe furiş, cu

aceste uitături în grabă, își sporea pasiunea maternă pe care nu reușea niciodată s-o mulțumească.

Între timp, Irma Sallé – mereu la dispoziția copilului – își făcea drum spre inima tatălui. Acum era în fruntea casei, primea oaspeți, dădea petreceri, se instala ca o femeie care avea să rămână. Cu toate acestea, avea grijă să-i spună din când în când micuțului viconte, în fața tatălui:

— Mai știi găinile bunicului Sallé? Vrei să ne mai ducem să le vedem? Și, cu această eternă amenințare a plecării, își netezea drumul definitiv spre căsătorie.

Îi trebuiră cinci ani ca să ajungă contesă; dar, în cele din urmă, ajunse... Într-o zi, poetul veni tremurând să-și anunțe mama că se hotărâse s-o ia de nevastă pe metresă, iar bătrâna doamnă, în loc să se arate indignată, primi calamitatea ca pe o eliberare, nevăzând decât un singur lucru în această căsnicie, și anume posibilitatea de a se întoarce la fiul ei și de a-l iubi în voie pe micuțul său Robert. În realitate, adevărata lună de miere o trăi bunica. D'Athis, după fapta lui necugetată, dori să se îndepărteze pentru ceva timp de Paris. Nu se simțea în largul său acolo. Și cum copilul, agățându-se de fustele mamei, conducea toată casa, au mers să se stabilească în locul natal al Irmei, lângă găinile bătrânului Sallé. Era, într-adevăr, cel mai ciudat, cel mai pestriț interior pe care și l-ar putea imagina cineva. Bunica d'Athis și bunicul Sallé se întâlneau în toate serile să-l culce pe nepoțelul lor. Bătrânul braconier, cu pipa lui scurtă și neagră în colțul gurii, și fosta cititoare a castelului, cu părul pudrat și aerul ei maiestuos, îl priveau împreună pe copilul frumos care se zbenguia în fața lor pe covoraș și-l admirau cu atât mai mult amândoi. Una îi aducea de

la Paris cele mai noi, cele mai strălucitoare și mai scumpe jucării; celălalt îi confecționa fluiere minunate cu vârf de soc; și vai! delfinul ezita.

Până la urmă, printre toate aceste ființe grupate parcă cu forța în jurul unui leagăn, singurul cu adevărat nefericit era Charles d'Athis. Inspirația sa elegantă și nobilă suferea din cauza acestei vieți în fundul pădurii, precum acele parizience delicate pentru care aerul de țară este prea puternic. Nu mai lucra și, departe de acest Paris teribil, care se închide atât de repede pentru cei absenți, se simțea deja aproape uitat. Din fericire, copilul era acolo și, când surâdea, tatăl nu se mai gândea nici la succesele sale de poet, nici la trecutul Irmei Sallé.

Iar acum, vreți să aflați deznodământul acestei neobișnuite drame? Citiți bilețelul cu chenar negru pe care l-am primit acum câteva zile, un fel de ultimă filă a acestei aventuri pariziene:

*****

Dl conte și dna contesă vă invită cu durere să luați parte la înmormântarea fiului lor, Robert.

*****

Nefericiții! Să-i vedeți pe toți patru, acolo, privindu-se în fața acelui leagăn gol!...

*****

XII
Confidențele unui costum de academician

Dimineața aceea anunța o zi frumoasă pentru sculptorul Guillardin.

Numit în urmă cu o zi membru al Institutului, avea să-și inaugureze, în fața celor cinci academicieni reuniți în adunare solemnă, costumul său de academician, un costum nemaipomenit, cu frunze de palmier verzi, strălucitor datorită postavului nou și a broderiei mătăsoase, în culoarea speranței. Preafericitul costum, descheiat, gata de a fi îmbrăcat, era etalat pe un fotoliu, iar Guillardin îl privea cu duioșie, terminându-și de înnodat cravata albă.

„Mai ales să nu ne grăbim... Am tot timpul...“ se gândea bonomul.

Adevărul este că, în febra nerăbdării sale, se îmbrăcase cu două ore mai devreme; iar frumoasa doamnă Guillardin – căreia îi lua întotdeauna mult timp să se îmbrace – îl anunțase că în ziua aceea mai ales nu va fi gata decât la ora cuvenită; niciun minut mai devreme, auziți!

Ghinionistul Guillardin! Ce putea face ca să omoare timpul până atunci?

„Să probăm costumul“, își spuse el și, încetișor, ca și cum ar fi mânuit un obiect din tul sau din dantelă, ridică prețioasa haină și, îmbrăcând-o cu o grijă infinită, se postă în fața oglinzii să se privească. Oh! Ce imagine

fermecătoare îi dezvăluia oglinda! Ce academician mic și drăguț, proaspăt produs, gras, fericit, surâzător, grizonant, cu burtă și cu brațele prea scurte care, în mânecile noi, aveau o demnitate rigidă și mecanică! Evident satisfăcut de înfățișarea sa, Guillardin mergea în lung și-n lat, saluta ca și cum ar fi intrat în ședință, surâdea spre colegii de la arte frumoase, lua posturi academice. Dar, oricât de mândru ai fi de persoana ta, nu poți sta două ore îmbrăcat, în picioare, în fața unei oglinzi. În cele din urmă, academicianul nostru obosi și, de teamă să nu-și șifoneze costumul, se hotărî să-l dezbrace și să-l pună la loc, așezându-l cu grijă pe un fotoliu. El însuși se așeză vizavi, la celălalt capăt al șemineului; apoi, cu picioarele întinse și cu mâinile încrucișate peste jiletca de ceremonie, începu să viseze cu plăcere, privindu-și costumul verde.

Așa cum călătorului ajuns în sfârșit la capătul drumului îi place să-și amintească de pericolele și dificultățile călătoriei, Guillardin își depăna fiecare an din viață, de când începuse sculptura în atelierul Jouffroy. Ah! Începuturile sunt aspre în această meserie afurisită. Își amintea de iernile fără foc, de nopțile fără somn, de plimbările în care-și căuta de lucru și de această furie surdă pe care o încerci atunci când te simți foarte mic, pierdut, necunoscut, în gloata imensă care te împinge, te înghesuie, te răstoarnă, te strivește. Și să vezi că singur, fără protectori, fără avere, a știut să se ridice. Prin nimic altceva decât prin talent, domnule! Și cu mintea tulburată și ochii întredeschiși, cufundat într-o contemplație liniștită, bărbatul demn își repeta cu voce tare: „Prin nimic altceva decât prin talentul meu. Doar prin tal...“

Un hohot de râs prelung, sec și spart ca râsul unui bătrân îl întrerupse subit. Ușor surprins, Guillardin se uită în jurul său prin cameră. Era singur, foarte singur, față-n față cu costumul său verde, cu această fantomă de academician expusă solemn dinaintea lui, la celălalt capăt al focului. În tot acest timp, râsul insolent nu conteni. Atunci, uitându-se mai bine, sculptorului i se păru că haina nu mai era în locul în care o pusese, ci de-a dreptul așezată pe fotoliu, cu pulpana ridicată și cele două mâneci rezemate de brațele fotoliului, cu plastronul umflat, dând impresia unei ființe vii. Incredibil! Costumul era cel care râdea. Da, dinspre costumul acela bizar și verde veneau acele râsete nebunești care-l agitau, îl zgâlțâiau, îl contorsionau, îl răsuceau, îi agitau poalele și, din când în când, însuflețeau cele două mâneci, retrăgându-le de-o parte și de cealaltă, parcă pentru a opri acele accese de bucurie supranaturală și de nepotolit. În același timp, se auzea încetișor o voce pișicheră și malițioasă care spunea, între două sughițuri:

— Dumnezeule! Dumnezeule, ce rău e să râzi!... Ce rău e să râzi în halul ăsta!

— Cine dracu' e acolo, în fond şi la urma urmei? întrebă bietul academician făcând ochii mari.

Vocea reluă, și mai pișicheră și malițioasă:

— Dar sunt eu, domnule Guillardin, sunt eu, costumul tău cu frunze de palmier care te așteaptă să mergi la ședință. Te rog să mă ierți dacă ți-am intrerupt atât de intempestiv reveriile; dar, într-adevăr, este foarte amuzant să te aud vorbind despre talentul tău! Nu m-am putut abține... Haide, doar nu vorbești serios? Crezi oare cu tot cugetul tău că talentul a fost suficient pentru a te duce atât de repede, atât de departe, atât de sus

în viață, încât să-ți dea tot ceea ce ai: onoruri, poziție, renume, noroc?... Crezi oare că e posibil, Guillardin?... Cercetează-ți sufletul, prietene, înainte de a-mi răspunde. Cercetează-l încă o dată, și încă o dată, așa! Acum, răspunde-mi. Vezi bine că nu îndrăznești.

— Și totuși, bâigui Guillardin cu o ezitare comică, am... am muncit foarte mult.

— Da, foarte mult, enorm. Ești un săpător, un muncitor, te-ai spetit din greu. Numeri orele de muncă precum un birjar. Dar sclipirea, dragul meu, albina de aur care traversează creierul adevăratului artist, dăruindu-i strălucirea și zumzetul aripilor ei, te-a vizitat vreodată? Niciodată, o ştii bine. Mereu te temeai de ea, biata divină albină! Şi totuşi, ea este cea care dăruieşte adevăratul talent. Ah! cunosc atâția alții care lucrează, dar altfel decât tine, cu tot zbuciumul, cu toată febra cercetătorilor, şi care nu vor ajunge niciodată unde eşti tu... Uite, să convenim asupra unui lucru, acum, că suntem singuri. Singurul tău talent a fost acela de a te fi căsătorit cu o femeie drăguță.

— Domnule!... exclamă Guillardin, care se făcuse tot roșu.

Vocea reveni netulburată:

— Perfect! Această indignare îmi e pe plac. Îmi confirmă ceea ce toată lumea știe, de altfel: că ești mai degrabă nătărău decât netrebnic... Haide, nu e nevoie să te uiți la mine cu ochii aceia furioși. În primul rând, dacă mă atingi, dacă fac cel puțin un pliu sau mă agăț, îți va fi imposibil să mai ajungi la întrunire; iar doamna Guillardin n-o să fie prea fericită. Căci, până la urmă, ei îi revine toată gloria acestei zile minunate. Pe ea o vor primi îndată toate cele cinci academii, iar eu te asigur

că, dacă aș veni la Institut îmbrăcându-i talia drăguță, mereu elegantă și dreaptă, în ciuda vârstei, aș avea un alt succes decât îmbrăcându-te pe tine... Ce chestie! Domnule Guillardin, trebuie să-ți dai seama cum stau lucrurile! Îi datorezi totul acelei femei; totul, casa, cele patruzeci de mii de franci pe an, decorațiile, laurii, toate medaliile...

Și, cu un gest neîndemânatic, costumul verde cu mâneca brodată îi arătă nefericitului sculptor tablourile glorioase agățate pe pereții alcovului său. Apoi, ca și când ar fi vrut, pentru a-și tortura mai bine victima, să pătrundă toate aspectele, toate atitudinile, acel costum crud se apropie de șemineu și, aplecându-se înainte peste fotoliu cu un aer cam bătrânicios și secretos, îi vorbi familiar pe tonul unei camaraderii deja vechi:

— Să vedem, bătrâne, pare să te doară ceea ce ți-am spus. Și cu toate acestea, trebuie să știi ceea ce toată lumea știe. Și cine ți-ar putea spune mai bine dacă nu costumul tău? Iată! Să ne gândim un pic. Ce aveai când te-ai căsătorit? Nimic. Ce ți-a adus soția ta? Zero. Și-atunci cum îți explici averea pe care o ai? Îmi vei spune din nou că ai muncit pe brânci. Dar, din nefericire, lucrând zi și noapte, cu favorurile și comenzile din partea guvernului, care fără îndoială nu ți-au lipsit de la căsătorie, nu ai câștigat niciodată mai mult de cincisprezece mii de franci pe an. Crezi că era de ajuns pentru o casă ca a voastră? Gândește-te că frumoasa doamnă Guillardin a fost mereu citată ca un model de eleganță, prezentă peste tot în înalta societate... Zău! Știu bine că, izolat de dimineață până seara în atelierul tău, nu te-ai gândit niciodată la aceste lucruri. Te mulțumeai să le spui prietenilor tăi: „Am o soție uimitoare, care se pricepe la

afaceri. Cu ceea ce câștig eu și cu stilul de viață pe care-l ducem, mai reușește să facă și economii."

Tu erai uimitor, bietul de tine... Adevărul este că te căsătorișeși cu unul dintre acei monștri drăgălași din Paris, cu o femeie ambițioasă și galantă, serioasă în privința ta și ușuratică într-a ei, care știa să se ocupe și de afacerile tale, și de propria-i plăcere. Viața acestor femei, dragul meu, se aseamănă cu un carnețel de bal unde, în dreptul numelor dansatorilor, ar fi trecute niște cifre. A ta s-a gândit așa: „Soțul meu n- are talent, n-are avere, nu arată nici foarte bine; dar este un om extraordinar, amabil, naiv și foarte puțin incomod. Dacă mă lasă să mă distrez liniștită, mă angajez să-i dau tot ceea ce-i lipsește." Și, din ziua aceea, banii, comenzile, decorațiile din toate țările au început să plouă în atelierul tău, cu sunetul lor metalic și drăguț și cu panglicile lor multicolore. Uită-te la mulțimea de decorații care-mi brăzdează pieptul... Apoi, într-o dimineață, i-a venit doamnei capriciul – capriciul unei frumuseți împlinite – de a fi soție de academician, iar mâna ei fin înmănușată ți-a deschis una câte una toate ușile sanctuarului... Chiar așa, bătrâne, cât te-a costat să ajungi să porți costumul brodat cu frunze de palmier, numai colegii tăi ți-ar putea spune...

— Minți, minți!... strigă Guillardin, sufocat de indignare.

— Ba bine că nu, bătrâne, nu mint... Nu trebuie decât să te uiți în jurul tău, de îndată ce vei ajunge la întrunire. Vei vedea sarcasmul în fiecare privire, surâsul în colțul fiecărei guri, în timp ce vor șușoti cu toții când vei trece: „Iată-l pe soțul frumoasei doamne Guillardin." Căci asta vei fi toată viața, dragul meu, soțul unei femei frumoase.

De data asta, Guillardin nu mai rezistă. Alb de furie, își luă avânt pentru a arunca în foc acel costum obraznic și palavragiu, după ce-i smulsese frumoasa broderie cu frunze de palmier; dar iată că o ușă se deschise și o voce binecunoscută, cu nuanțe de dispreț și deferență blândă, veni să-l trezească din oribilul coșmar:

— Ah! ia te uită la el!... E bine să adormi lângă șemineu într-o zi ca asta!...

Doamna Guillardin stătea în fața lui, înaltă, încă frumoasă, deși un pic cam impunătoare cu tenul ei rozaliu, aproape natural, sub părul pudrat, și cu strălucirea exagerată a ochilor machiați. Cu un gest de stăpână, luă costumul cu frunze de palmier și, sprintenă, surâzând ușor, îl ajută pe soțul ei să îl îmbrace, pe când bietul om, încă asudând după coșmar, răsuflă ușurat, spunându-și în sinea lui: „Ce fericire!... A fost un vis...“

Cuprins

7 – *Prolog*

15 – I: *Doamna Heurtebise*

23 – II: *Crezul iubirii*

29 – III: *Trastevereza*

37 – IV: *Un cuplu de cântăreți*

43 – V: *O neînțelegere*

53 – VI: *Acte de violență*

63 – VII: *Boema în familie*

69 – VIII: *Fragment din scrisoarea unei femei, găsită pe strada Notre Dame Des Champs*

75 – IX: *Văduva unui bărbat important*

81 – X: *Mincinoasa*

89 – XI: *Contesa Irma*

95 – XII: *Confidențele unui costum de academician*